

Bociany v kríze

Ako zvýšiť pôrodnosť na Slovensku?

Autori:

Dalibor Bobok, Roman Kollár, Barbora
Buriaková

Inštitút pre stratégie a analýzy
Úrad vlády Slovenskej republiky

DECEMBER 2025

Zhrnutie

V roku 1989 klesla pôrodnosť (úhrnná plodnosť) na Slovensku pod úroveň 2,1 dieťaťa na ženu, ktorá je potrebná na zachovanie populácie a minimum 1,19 dosiahla v roku 2002. Posledný známy údaj (2024) bol 1,46 dieťaťa na ženu. V tomto roku sa u nás narodilo historicky najmenej detí – 46 241. Na porovnanie, v roku 1993 ich bolo 73 256.

V západnej Európe klesla pôrodnosť pod hodnotu 2,1 dieťaťa na ženu už v polovici 60. rokov 20. storočia. Tento vývoj bol sprevádzaný rozsiahlou zmenou sociálnych noriem týkajúcich sa rodiny. Rozšírila sa hormonálna antikoncepcia a kultúra postmodernej zdôrazňujúca hodnotu individualizmu.

Nízka pôrodnosť má početné negatívne dôsledky pre spoločnosť. Úbytok mladých ľudí vedie k zvyšovaniu podielu ľudí v poproduktívnom veku, čo spôsobuje rastúcu záťaž pri financovaní starobných dôchodkov. Stúpajúci podiel obyvateľov v staršej vekovej skupine zvýši tiež nároky na kapacity a financovanie zdravotníckeho systému. V dlhodobom horizonte môže dôjsť k poklesu celkovej produktivity ekonomiky.

Cieľom analýzy je na základe ekonometrického modelu, odbornej literatúry a príkladov osvedčenej praxe z iných štátov navrhnúť odporúčania, ktoré majú potenciál zvýšiť úhrnnú plodnosť (t.j. počet narodených detí na ženu v plodnom veku) na Slovensku. Priestor pre verejné politiky naznačuje rozdiel medzi počtom zamýšľaných detí a ich skutočným počtom, ktorý je nižší vo všetkých štátoch EÚ. Na identifikáciu vzťahu medzi nástrojmi verejných politik a pôrodnosťou sme použili šesť špecifikácií lineárnych modelov pre panelové dáta s fixnými efektmi a jeden GMM (Generalized Method of Moments) model. Vo výsledných lineárnych modeloch s fixnými efektmi je zahrnutých 21 štátov, v závislosti od modelu s časovým rozmedzím 6-15, prípadne 8-15 rokov. Celkový počet pozorovaní je 248-293, v závislosti od špecifikácie modelu.

Z výsledkov modelov vyplýva, že aj po zohľadnení kultúrnych a spoločenských zmien (pokles sobášnosti, rastúci vek pri pôrode, vyšší podiel žien s terciárnym vzdelaním) existuje priestor na politiky podporujúce vyššiu pôrodnosť. Najkonzistentnejším faktorom je rast nákladov na bývanie, ktorý pôrodnosť znižuje. Čiastočnú oporu v modeloch majú aj ukazovatele znižujúce bariéry medzi rodinou a prácou – dostupnosť kvalitných a cenovo prístupných materských škôl spolu s možnosťami flexibilnej práce a práce na čiastočný úväzok pre rodičov. Oba tieto faktory majú silnú podporu aj v odbornej literatúre.

Zároveň sa vo väčšine modelov potvrdzuje silná zotrvačnosť pôrodnosti, takže efekty zmien politik nebudú viditeľné okamžite, no v dlhšom horizonte môžu byť výrazné.

- Na základe použitého modelu odhadujeme, že **zníženie nákladov na bývanie na priemer EÚ (22,2 %) by mohlo zvýšiť pôrodnosť o 0,113 dieťaťa na ženu a dlhodobý efekt by mohol byť ešte vyšší**. Vzhľadom na úroveň trvácnosti v preferovanej špecifikácii modelu by sa 95 % efektu prejavilo približne za šesť rokov. Náklady na bývanie na Slovensku tvoria necelú tretinu z celkových

výdavkov domácností, čo je najviac v EÚ aj OECD. Pozitívny vplyv dostupnosti bývania na pôrodnosť má rozsiahlu podporu aj v odbornej literatúre.

- Slovensko patrí medzi štáty s najnižším podielom matiek zamestnaných na čiastočný úväzok (6,2 %). **Zvýšenie zamestnanosti matiek na čiastočný úväzok na priemer EÚ (33,4 %) môže zvýšiť pôrodnosť o 0,05-0,11 dieťaťa na ženu**, pričom 80 % efektu sa prejaví za 6-11,5 roka. Zahraničné štúdie potvrdzujú pozitívny vplyv práce na čiastočný úväzok ako aj nižších nákladov na starostlivosť o deti, najmä na pôrodnosť vysoko vzdelaných žien.
- Zlepšenie dostupnosti materských škôl by mohlo zvýšiť pôrodnosť o 0,01-0,02 dieťaťa na ženu. Slovensko má v rámci EÚ druhý najvyšší podiel detí od 3 do 6 rokov, o ktoré sa starajú výhradne rodičia, a podpriemerné výdavky do služieb pre rodiny s deťmi (vrátane dotácií na zariadenia poskytujúce vzdelávanie a starostlivosť o deti), čo naznačuje nízku dostupnosť materských škôl, ktorých kapacity štát rozširuje prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti SR.

Vo výsledkoch ekonometrických modelov sa zvyšovanie finančných príspevkov pre rodiny nepotvrdilo ako vhodný nástroj na nárast pôrodnosti. Na nejednoznačný a dočasný efekt opatrenia poukazujú aj iné štúdie. Preto neodporúčame snažiť sa zvyšovať pôrodnosť finančnými príspevkami. Ich cieľom je skôr kompenzovať rodine výpadok príjmu počas materskej a rodičovskej dovolenky, nie zvyšovať pôrodnosť.

Jednotlivé opatrenia a ich potenciálny efekt nie je možné vnímať izolovane. Rodinná politika každého štátu pozostáva zo súboru priamych i nepriamych verejných politík, ktoré sú spolu úzko previazané (napríklad podpora zamestnanosti matiek s malými deťmi na čiastočný úväzok je podmienená rozsiahlou sieťou materských škôl) a ich podoba odráža štruktúru národného hospodárstva či kultúru daného štátu. Navyše, efektívnosť implementácie opatrení je v každom štáte individuálna a dostupné štúdie naznačujú, že proročné politiky majú len obmedzený účinok a samy osebe nedokážu zásadne ovplyvniť súčasné demografické trendy (Rovenský 2025).

Sociologické výskumy na Slovensku aj v Česku ukazujú, že rodinné hodnoty zostávajú silné a ideál dvojdetnej rodiny pretrváva, no rodičovstvo sa systematicky odkladá v dôsledku rastúcich nákladov na bývanie, finančnej neistoty a ťažkostí so zosúladením práce a rodiny (Baboš, Világi, 2021; Vaňo 2016). Odklad prvého aj druhého dieťaťa je úzko spätý aj s kultúrnymi zmenami - preferovaním vzdelania, kariéry, individuálnej sebarealizácie, ale aj zmenou prístupu k výchove s dôrazom na intenzívnejšiu starostlivosť o dieťa (Bianchi 2011; Kornrich & Furstenberg 2013; Doepke & Zilibotti 2019). Zároveň sa prehľbuje pocit neistoty spôsobený klimatickou krízou, geopolitickým napätím a ekonomickými výkyvmi, čo ďalej znižuje ochotu mať viac detí. (UN, 2025).

Na základe výsledkov modelu a medzinárodných skúseností sme dospeli k záveru, že pre Slovensko je kľúčové vytvoriť komplexný systém opatrení. Mal by zahŕňať dostupné bývanie, kvalitnú starostlivosť o deti, podporu čiastkových úväzkov, zlepšenie pracovných podmienok pre rodičov a podporu rovnováhy medzi prácou a rodinou. Tieto zmeny by mohli mať pozitívny vplyv na rozhodovanie o splodení dieťaťa alebo ich počte, čo by sa prejavilo na náraste pôrodnosti.

Úvod

Vo všetkých štátoch Európy sa rodí menej detí, ako je potrebné na reprodukciu populácie. Proces poklesu pôrodnosti sa pritom začal už pred vyše polstoročím v Škandinávii, rozšíril sa do západnej a južnej Európy, a po páde „železnej opony“ aj do strednej a východnej Európy. Na Slovensku je od roku 1993 úhrnná plodnosť¹ pod záchovnou úrovňou.

Nízka pôrodnosť má početné negatívne dôsledky pre spoločnosť. Úbytok obyvateľstva v mladom veku vedie k zvyšovaniu podielu ľudí v poproduktívnom veku, čo spôsobuje rastúcu záťaž pri financovaní starobných dôchodkov. Rastúci podiel obyvateľov v staršej vekovej skupine zvýši aj nároky na kapacity a financovanie zdravotníckeho systému. V dlhodobom horizonte môže dôjsť k poklesu celkovej produktivity ekonomiky.

Problematika pôrodnosti sa tak v priebehu posledných desaťročí presunula z okrajovej demografickej témy do centra vládnych politík. Národné štáty majú vlastné stratégie zamerané na podporu pôrodnosti, ktorú sa usilujú dosiahnuť rozličnými pronatalitnými opatreniami. Zatiaľ čo v roku 1986 sa takto usilovalo zvýšiť pôrodnosť len 19 vlád, v roku 2015 ich počet stúpol na 55 a v roku 2019 už väčšina štátov vo svete disponovala súborom verejných politík, ktorých cieľom bola podpora pôrodnosti. Reprodukčné správanie populácie sa stalo strategickou súčasťou verejných politík národných štátov (Sobotka, Matysiak, Brzozowska 2019; UN 2025).

Cieľom analýzy je na základe ekonometrického modelu a príkladov osvedčenej praxe z iných štátov navrhnúť odporúčania, ktoré majú potenciál zvýšiť pôrodnosť na Slovensku.

Okolnosti poklesu pôrodnosti v Európe a na Slovensku

V slovenskej spoločnosti nastali po roku 1990 mnohé dôležité zmeny. Popri politickej, ekonomickej a sociálnej transformácii bola prelomová aj zmena demografického správania. Klesla sobášnosť a pôrodnosť, vzrástla rozvodovosť a podiel detí narodených mimo manželstva. Hlavným dôsledkom týchto zmien sa stal pokles pôrodnosti pod záchovnú úroveň (2,1 dieťaťa na ženu) po roku 1989.

Doterajšie minimum dosiahla úhrnná plodnosť na Slovensku v roku 2002 na úrovni 1,19 dieťaťa na ženu. V roku 2024 bola jej hodnota 1,46. V tomto roku sa u nás narodilo historicky najmenej detí – 46 241.

Počet narodených detí v posledných rokoch prudko klesá. V roku 2021 sa na Slovensku narodilo takmer 57-tisíc detí, v roku 2022 takmer 53-tisíc a v roku 2023 necelých 49-tisíc detí. Tento pokles okrem iného súvisí s poklesom počtu žien v plodnom veku. Na porovnanie, v roku 1993 sa na Slovensku narodilo 73 256 detí.²

Takýto model demografického správania Slovensko prevzalo z vyspelých západných štátov, kde podobné procesy prebiehajú od konca 60. rokov 20. storočia. Najskôr

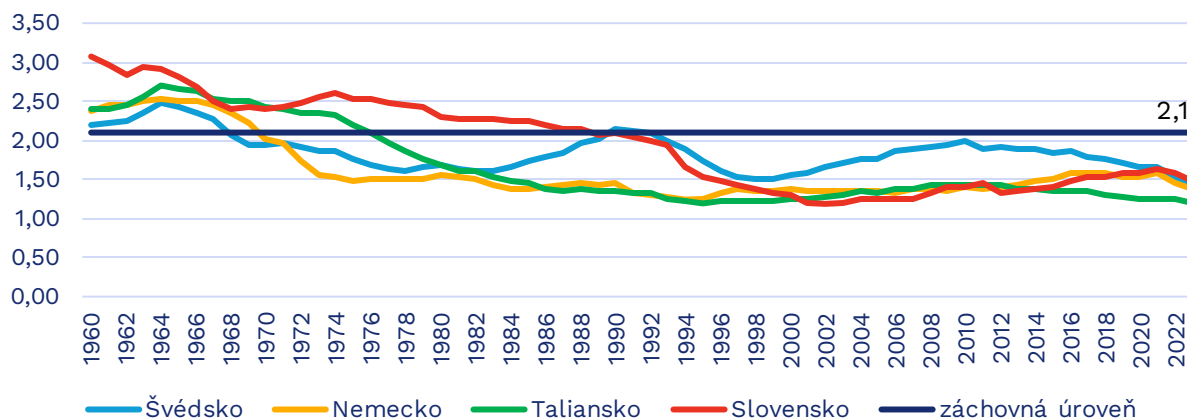
---

¹ Úhrnná plodnosť vyjadruje priemerný počet živonarodených detí pripadajúcich na jednu ženu počas jej celého reprodukčného obdobia (15-49 rokov), pri zachovaní úrovne plodnosti sledovaného roka a za predpokladu nulovej úmrtnosti.

² Od roku 2012 sa do počtu živonarodených detí nezarátavajú deti narodené v zahraničí matkám s trvalým pobytom v SR, sú zarátavané do počtu prisťahovaných pri prvom prihlásení na trvalý pobyt v SR (Štatistický úrad SR).

pôrodnosť klesla pod záchovnú úroveň v Škandinávii. Následne v 70. rokoch v štátoch západnej Európy, v 80. rokoch v južnej Európe a po páde „železnej opony“ a dočasnom zvýšení ekonomickej neistoty tiež v štátoch strednej a východnej Európy (Graf 1).³

Graf 1: Vývoj úhrnnej plodnosti vo Švédsku, Nemecku, Taliansku a na Slovensku (1960-2023)

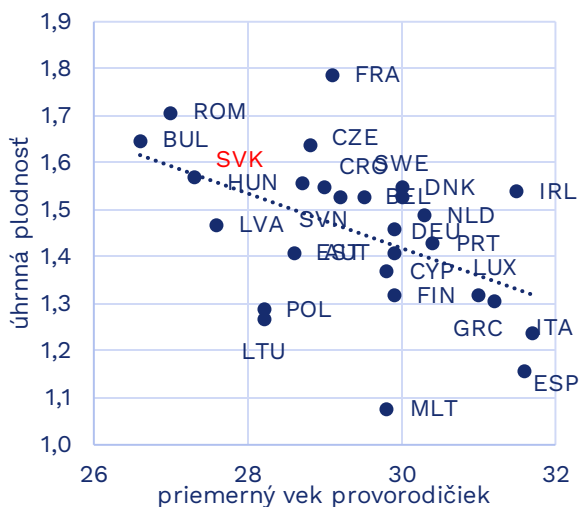
Zdroj: [Eurostat](#)

Poklesu pôrodnosti pod hodnotu 2,1 dieťaťa na ženu predchádzalo rozšírenie hormonálnej antikoncepcie, rast vzdelanosti žien a ich vyššia participácia na trhu práce, rozšírenie rozličných subkultúr mládeže a kultúry postmodernity zdôrazňujúcej hodnoty individualizmu (Fukuyama 2005, Sullerotová 1998, van de Kaa 1987, 1996, 1998, 2002, 2004).

Od 60. rokov sa v Európe postupne začal zvyšovať priemerný vek žien pri pôrode (rovnako aj prvorodičiek), znižoval sa počet pôrodov (predovšetkým 2. a vyššieho poradia) a rástla bezdetnosť. Tieto tri faktory majú v súčasnosti zásadný vplyv na pôrodnosť v Európe. Ako vidno na grafoch nižšie, vyššiu úhrnnú plodnosť majú štáty s nižším priemerným vekom prvorodičiek, s nižším podielom bezdetných žien a s vyšším podielom detí narodených v 3. a vyššom poradí.

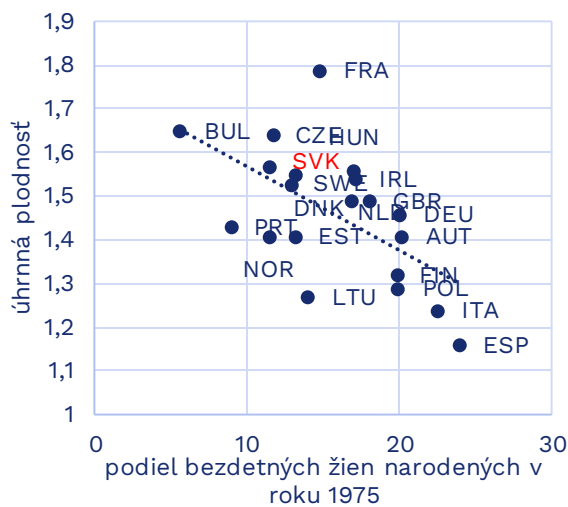
³ Demografické zmeny v štátoch strednej a východnej Európy nasledujúce po tejto udalosti podnetne opisuje Tomáš Sobotka (2002, 2011).

Graf 2: Úhrnná plodnosť podľa priemerného veku prvoroďičiek (2022)

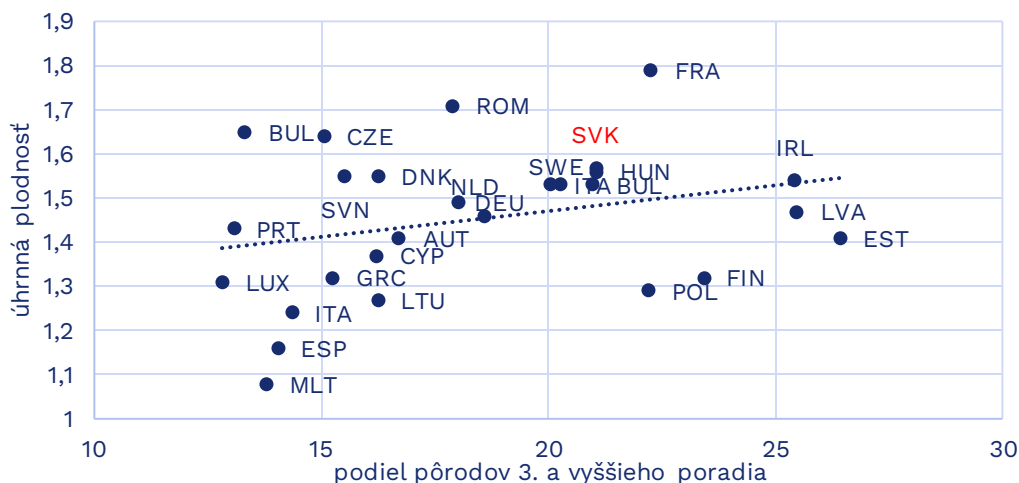
Zdroj: [Eurostat](#)

Graf 3: Úhrnná plodnosť podľa podielu bezdetných žien narodených v roku 1975

Zdroj: [OECD](#)

Graf 4: Úhrnná plodnosť podľa podielu pôrodov 3. a vyššieho poradia (2022)

Zdroj: [Eurostat](#)

Súčasný globálny pohľad na pokles pôrodnosti poukazuje na to, že ide o komplexný a mnohorozmerný jav, ktorý zasahuje väčšinu vyspelých aj rozvojových krajín. Hlavnými hnacími faktormi sú najmä dlhodobé ekonomické tlaky (rastúce životné náklady, drahé bývanie a neistota na trhu práce), ktoré výrazne ovplyvňujú rozhodovanie o rodičovstve. K tomu sa pridávajú kultúrne a sociálne zmeny, najmä nárast investícií do vzdelania, kariéry a individualizovaného životného štýlu, čo vedie k odkladaniu zakladania rodiny. Na globálnej úrovni sa zároveň prehlbuje pocit neistoty spôsobený klimatickou krízou, geopolitickým napätím a ekonomickými výkyvmi, čo ďalej znižuje ochotu mať viac detí (UN 2025).

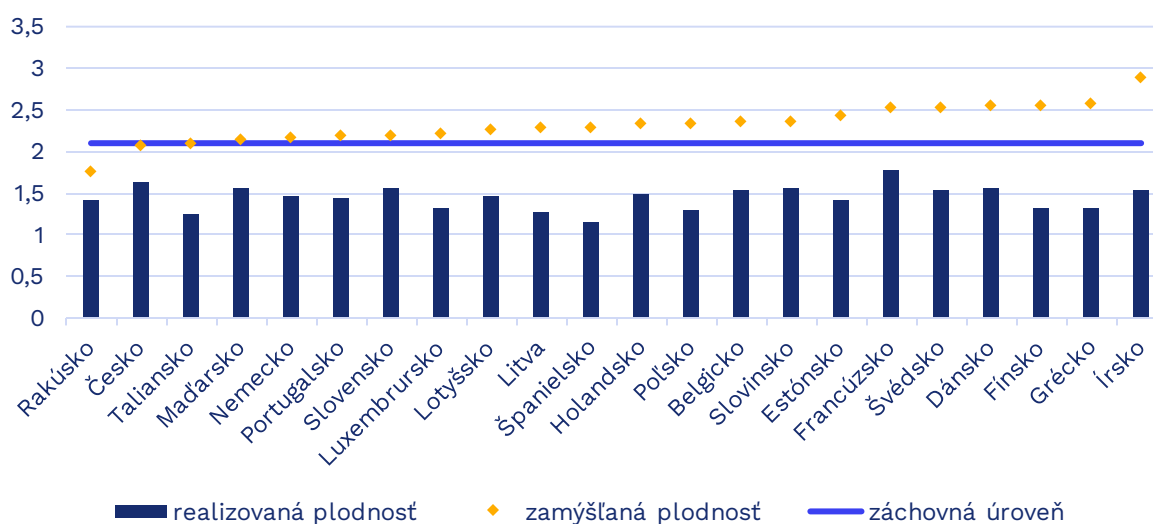
Na Slovensku došlo k poklesu pôrodnosti paralelne s poklesom sobášnosti (Pastor 2004, 2006). Dôležitú úlohu tiež zohral nárast rozvodovosti. Pôrodnosť postupne klesla pod záchovnú úroveň vo všetkých okresoch. V roku 2022 sa v priemere viac ako 2,1 dieťaťa na ženu narodilo len v piatich okresoch – Námestove (2,13), Gelnici (2,26), Starej Ľubovni (2,31), Kežmarku (2,32) a Sabinove (2,55). Priaznivú pôrodnosť tak majú len regióny hornej Oravy, Zamaguria, Spiša a Šariša, ktoré sú charakteristické vyšším podielom katolíkov na Orave a rómskej populácie na Zamagurí, Spiši a Šariši.

Na Slovensku pritom existuje zjavná preferencia dvojdetného modelu rodiny. V roku 2003 mala u nás takzvaná zamýšľaná plodnosť⁴ hodnotu 2,16 dieťaťa, v roku 2006 2,13 a v roku 2008 2,06 dieťaťa na ženu (Matulník et al. 2003, 2006, 2008). Žiaľ, novšie dáta z reprezentatívnych prieskumov o zamýšľanej plodnosti na Slovensku chýbajú.

Tomáš Sobotka skúmal fertilitné zámery žien v reprodukčnom veku od roku 1979 v 37 štátoch Európy. Zistil, že ideál dvojdetného modelu rodiny dominuje vo všetkých štátoch počas celého analyzovaného obdobia (Sobotka, Beaujouan 2014).

Podľa Eurobarometra (2006) chcú ľudia vo všetkých členských štátoch EÚ viac detí ako aktuálne majú (Graf 5). Rozdiel medzi želaným a skutočným počtom detí je príležitosťou pre rodinnú politiku štátu ovplyvniť pôrodnosť.

Graf 5: Zamýšľaná a úhrnná plodnosť v štátoch Európy (2006)

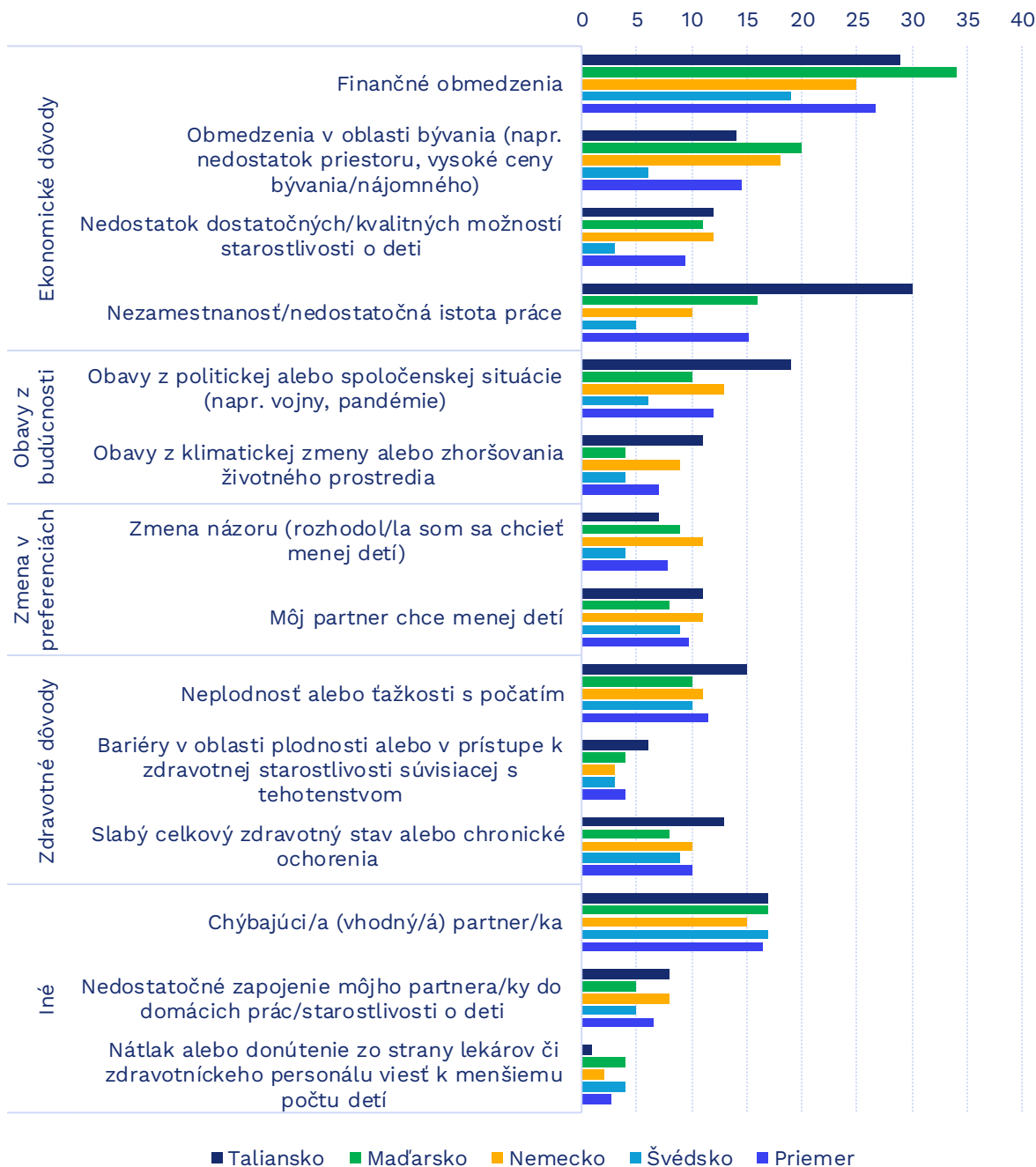
Zdroj: Eurobarometer

Medzi najčastejšie dôvody, prečo ľudia mali alebo pravdepodobne povedú k tomu, že budú mať menej detí, ako si pôvodne želali, patria ekonomické dôvody, primárne finančné obmedzenia (27 %), nedostupné bývanie (15 %) i neistota na trhu práce (15 %). V rámci štyroch európskych krajín, v ktorých sa prieskum realizoval, sa často spomína aj chýbajúci/a vhodný/a partner/ka (17 %), neplodnosť alebo problémy s počatím (12 %)

⁴ Zamýšľaná plodnosť vyjadruje plánovaný, očakávaný individuálny zámer jednotlivca o počte detí, ktoré by chcel mať.

či obavy z geopolitiky (12 %). Zároveň však platí, že medzi jednotlivými štátmi sú významné rozdiely (Graf 6) (UNFPA, 2025).

Graf 6: Dôvody vyjadrujúce rozdiely medzi zamýšľanou a realizovanou pôrodnosťou (v %, 2024)

Zdroj: [UNFPA / YouGov](https://www.unfpa.org/)

Súčasný sociologický výskum na Slovensku ukazuje, že kľúčovým dôvodom odkladu založenia rodiny nie je oslabenie rodinných hodnôt, ale kombinácia ekonomickej

neistoty a obmedzených možností osamostatnenia sa mladých ľudí od rodičov (Baboš, Világi, 2021). Podľa Vaňa (2016) nie je pre mladých ľudí na Slovensku jednoduché vstúpiť do rodičovstva najmä z dôvodu zvýšených nákladov na bývanie, obáv o finančnú stabilitu a pretrvávajúcich problémov so zosúladením pracovného a rodinného života. Tieto prekážky tak výrazne prispievajú k odkladaniu rodičovstva do vyššieho veku, a to aj napriek tomu, že deklarované rodinné hodnoty ostávajú silné.

Podľa Baboša a Világi (2021) považuje manželstvo za dôležité 57 % mladých ľudí a založenie rodiny 59 %. S tradičným modelom manželstva s deťmi si svoju budúcnosť spája 62 %. Alternatívne formy partnerského života zostávajú marginálne (7 % uprednostňuje spolužitie s partnerom s deťmi mimo manželstva a život bez detí preferuje 9 %).

Analýza z Českej republiky ukazuje, že nízku pôrodnosť spôsobujú predovšetkým materiálno-ekonomické faktory (pokles reálnych miezd, rastúce náklady na bývanie a energie). Odkladanie materstva a vyšší vek prvoroďčiek sú zároveň dôsledkom kultúrnych zmien, ktoré vedú mladých dospelých k preferovaniu vzdelania, kariéry a individualizovaného životného štýlu. V podmienkach globálnych kríz narastá subjektívna neistota, ktorá znižuje ochotu zakladať rodinu, pričom dostupné hodnotenia ukazujú, že proroďinné politiky majú len obmedzený účinok a nedokážu zásadne ovplyvniť súčasné demografické trendy (Rovenský, 2025).

Šťastná a kol. (2019) vo výskume z Česka uvádza, že odklad narodenia druhého dieťaťa je najčastejšie motivovaný potrebou intenzívnej starostlivosti o prvé dieťa, čo uvádza približne štvrtina žien. Zhruba pätina respondentiek uvádza zdravotné alebo materiálne dôvody, vrátane finančných a nedostupnosti bývania. Menej často ženy odkazujú na pracovné či študijné záväzky (15–18 %) a absenciu vhodného partnera (12–14 %).

Porovnanie pronatalistických a rodinných politík v Rusku, Poľsku a Maďarsku ukazuje, že napriek rozsiahlym finančným stimulom tieto programy priniesli len obmedzené zvýšenie pôrodnosti a nepodarilo sa nimi zvrátiť demografický pokles. Hoci vlády investovali najmä do pronatalizmu a podpory tradičných hodnôt, investície do verejnej starostlivosti o deti zostali nízke, čím sa nevytvorili podmienky na lepšie zosúladenie práce a rodiny. Výsledkom je, že tieto politiky nepriniesli ani výrazný nárast pôrodnosti, ani návrat žien do „tradičných“ rolí, a rodinné aj pracovné správanie obyvateľstva sa naďalej podobá vzorom bežným vo vyspelých ekonomikách (Cook et al., 2023).

Osvetu smerujúcu k zvýšeniu pôrodnosti sa pokúsilo robiť napr. Dánsko, avšak ukázala sa ako nie veľmi úspešná. Podobne sa o ňu usiluje Maďarsko či Rusko. Neexistuje silný vedecký dôkaz, že by kampaň spôsobila trvalý významný nárast úhrnnej plodnosti, keďže chýbajú robustné empirické štúdie, ktoré by izolovali efekt kampane od ostatných faktorov (Tenisheva, 2025).

Moderné zmeny v spôsobe výchovy detí významne ovplyvňujú rozhodovanie mladých dospelých o rodičovstve. „Intenzívne rodičovstvo“, charakterizované vyššími nárokmi na čas, peniaze a osobnú angažovanosť sa v posledných desaťročiach stalo normou vo vyspelých krajinách, čo dokumentujú viaceré štúdie (Bianchi 2011; Kornrich & Furstenberg 2013; Doepke & Zilibotti 2019). Tento posun zvyšuje subjektívne aj objektívne náklady na rodičovstvo, a to najmä v kontexte, keď rodičia, vrátane matiek, pracujú dlhšie a intenzívnejšie, čo môže kolidovať s kariérnymi ambíciami či potrebou voľného času. V dôsledku toho sa mení aj rovnováha medzi „kvantitou“ a „kvalitou“ detí. Rodičia uprednostňujú vyššie investície do menšieho počtu detí alebo rodičovstvo úplne odkladajú. Súčasne rastúce spoločenské očakávania na rodičov posilňujú pocit, že mať

deti vyžaduje podstatne vyšší záväzok než v minulosti, čo môže ďalej znižovať ochotu mladých ľudí vstúpiť do rodičovských rolí.

Súčasná doba vytvára silný psychický a emocionálny tlak na mladých dospelých, ktorí sa stretávajú s neistotou pri rozhodovaní o rodičovstve. Zavádzanie odborného poradenstva a counsellingu v inštitúciách so schopnosťou poskytovať psychologickú podporu môže výrazne pomôcť zvládať tieto výzvy. Takýto systém podporuje lepšiu orientáciu mladých ľudí v osobných a rodinných prioritách a posilňuje ich schopnosť prevziať zodpovednosť za seba aj za ostatných. Inšpiráciou pre Slovensko môže byť švédsky model rodinných centier a poradenských služieb, kde odborníci poskytujú preventívnu pomoc, riešenie konfliktov a podporu rodinných vzťahov (Turnbull et al., 2007).

Podľa prieskumu World Values Survey sa podiel žien, ktoré označujú prácu za „veľmi dôležitú“, zvýšil z 32 % v období 2005 – 2009 na 47 % v rokoch 2017 – 2020 (Inglehart et al., 2014; Haerpfer et al., 2020). Tento nárast naznačuje rastúci význam pracovnej sebarealizácie v živote žien, čo môže vplývať na ich rozhodovanie o načasovaní rodičovstva alebo o počte detí (Kearney, Levine 2022).

Metodológia

Na identifikáciu vzťahu medzi nástrojmi verejných politík a pôrodnosťou sme použili šesť špecifikácií lineárnych modelov pre panelové dáta s fixnými efektmi a jeden GMM (Generalized Method of Moments) model. Vo výsledných lineárnych modeloch s fixnými efektmi je zahrnutých 21 štátov⁵ (n), v závislosti od modelu s časovým rozmedzím 6-15, prípadne 8-15 rokov (T). Koncovým rokom s úplnými dátami vo všetkých štátoch je rok 2020, v prípade oneskorenia niektorých ukazovateľov rok 2022. Celkový počet pozorovaní (N) je 248-293, v závislosti od špecifikácie modelu. Podľa štatistického testu ide o dostatočne veľkú vzorku⁶. Zdrojmi dát o pôrodnosti a o vysvetľujúcich premenných sú Eurostat, Eurobarometer, OECD Family Database, štatistické ročenky Národného centra zdravotníckych informácií - Starostlivosť o rodičku a novorodenca v Slovenskej republike a Štatistického úradu Slovenskej republiky (ŠÚ SR) – Pramenné dielo Narodení.

Prvý model využíva regresnú analýzu s fixnými efektmi na štátoch a v čase. Pridanie fixných efektov štátov umožňuje kontrolu heterogenity (rozdielov) medzi štátmi, ktorá je časovo nemenná (fixná), napríklad kultúrne rozdiely, historické faktory, sociálne či inštitucionálne normy. Inými slovami, kontroluje zahrnuté aj nezahrnuté faktory, ktoré zostávajú v čase nemenné a môžu ovplyvňovať závislú premennú. To dovoľuje presnejšie merať efekt nezávislých premenných, ktoré sa v čase menia.

Zároveň zahrňame aj časovo fixné efekty δ_t , ktoré kontrolujú globálne trendy alebo kultúrne zmeny, ktoré sa mohli udiť vo všetkých štátoch (užívanie antikoncepcie, hospodárska kríza či technologický pokrok). Kombináciou fixných efektov štátov a času sa model sústreďuje výhradne na zmeny v rámci krajín naprieč rokmi, čím sa oddeľuje

---

⁵ Ide o vybrané štáty, ktoré sú členmi EÚ aj OECD – Rakúsko, Belgicko, Česko, Dánsko, Fínsko, Francúzsko, Nemecko, Grécko, Maďarsko, Írsko, Taliansko, Lotyšsko, Litva, Luxembursko, Holandsko, Poľsko, Portugalsko, Slovensko, Slovinsko, Španielsko a Švédsko.

⁶ Na výpočet sme použili tzv. výpočet sily testu pre všeobecné lineárne modely od (Cohen, 2013).

vplyv skúmaných politík od nemenných vlastností krajín, aj od globálnych trendov. Výsledný koeficient je priemerom týchto zmien naprieč pozorovaniami.

Vo väčšine modelov ako jednu z vysvetľujúcich premenných zohľadňujeme trvácnosť (*persistence*), a tak do nich zahrňame oneskorenú pôrodnosť o jeden rok TFR_{-1} . Predpokladáme, že súčasná pôrodnosť je výrazne ovplyvnená minulou mierou pôrodnosti, preto aj výraznejšia zmena rodinnej politiky nebude mať na pôrodnosť okamžitý vplyv.

Matematicky vieme prvý model vyjadriť rovnicou:

$$y_{it} = \beta_1 \cdot TFR_{-1} + \beta' X_{it} + \lambda_i + \delta_t + \epsilon_{it}$$

V tejto špecifikácii y_{it} vyjadruje úhrnnú plodnosť v štáte i v roku t ;

TFR_{-1} vyjadruje úhrnnú plodnosť v štáte i v $t-1$ (v predchádzajúcom roku);

X_{it} vyjadruje vektor vysvetľujúcich a kontrolných premenných – finančné príspevky, služby, dĺžka materskej dovolenky, rodičovskej dovolenky, náklady na bývanie, zamestnanosť matiek na skrátený pracovný úväzok, podiel detí od 3 rokov do začiatku školskej dochádzky vychovávaných výlučne svojimi rodičmi, zamestnanosť žien s deťmi vo veku 3-5 rokov, priemerný vek pri pôrode, hrubú mieru sobášnosti, podiel žien s vysokoškolským vzdelaním, práca žien z domu a oneskorená úroveň finančného stresu. Koeficienty β predstavujú jednotlivé efekty resp. silu týchto premenných na úhrnnú plodnosť;

λ_i vyjadruje individuálne fixné efekty; δ_t predstavuje časovo fixné efekty, ϵ_{it} predstavuje náhodnú zložku.

V druhej špecifikácii modelu sme na základe Granger kauzálneho testu pre panelové dáta oneskorili časový efekt niektorých premenných vzhľadom na potenciálny výskyt reverznej kauzality.⁷ Napríklad, efekt finančných príspevkov na podporu rodiny môže vplývať na pôrodnosť, avšak kauzalita môže fungovať aj opačným smerom – zvýšená pôrodnosť núti štát míňať viac na rodinnú politiku.

Na zvýšenie robustnosti výsledkov sme do tretej špecifikácie modelu pridali aj lineárne trendy špecifické pre jednotlivé štáty $\gamma_i \cdot t$. Zachytávajú dlhodobý vývoj špecifický pre každý štát, ktorý by mohol skresliť odhad vplyvu ostatných premenných. Inými slovami, model odstraňuje systematické trendy v jednotlivých štátoch. Matematicky vieme tento model vyjadriť nasledovne:

$$y_{it} = \beta_1 \cdot TFR_{-1} + \beta' X_{it} + \lambda_i + \delta_t + \gamma_i \cdot t + \epsilon_{it}$$

Pre možnú kolinearitu medzi premennými sme v štvrtej špecifikácii zjednodušili model a odstránili niektoré z premenných. Takýto model zachováva kľúčové premenné a dynamiku pôrodnosti. Zároveň elimináciou nadbytočných faktorov mierne zvyšuje počet dostupných pozorovaní, čo zvyšuje robustnosť záverov.

V piatej špecifikácii sme testovali výsledky po odstránení premenných vyjadrujúcich dĺžku materskej a rodičovskej dovolenky. Dôvodom je distribúcia dát týchto premenných.

---

⁷ Dĺžka oneskorenia bola zvolená na základe testu.

Vo väčšine štátov ostáva počas celého obdobia nezmenená, prípadne sa zásadná reforma objaví len raz. To znamená, že v časových radoch na úrovni štátov je variabilita takmer nulová, čo je problematické pri panelových modeloch s fixnými efektmi. Nízka variabilita vedie k tomu, že odhady koeficientu sú nestabilné, veľmi závislé od nízkeho počtu pozorovaní a náchylné na skreslenie (ak sa zmena časovo prekrýva s inými politickými alebo ekonomickými udalosťami). Výsledkom môžu byť štatisticky významné, ale ťažko interpretovateľné efekty, ktoré nemusia dokazovať systematický vzťah medzi dĺžkou materskej či rodičovskej dovolenky a pôrodnosťou.

V poslednej, šiestej špecifikácii, sme testovali model bez zohľadnenia trvácnosti. Napriek tomu, že zohľadnenie trvácnosti lepšie vystihuje dynamiku vzťahu medzi politikami a pôrodnosťou, jej zahrnutie do vysvetľujúcich premenných môže skresľovať výsledné koeficienty cez takzvaný *Nickell bias*⁸. Vyskytuje sa primárne v krátkych časových dátach (paneloch), čo je prípad našej databázy (n = 21, T = 6-15/8-15, N = 248-293). Zároveň však platí, že silná zotrvačnosť v správaní tlmí efekt jednotlivých vysvetľujúcich premenných, a preto po jej odstránení sila koeficientov vzrastá. Matematicky tento model vieme vyjadriť nasledovne:

$$y_{it} = \beta' X_{it} + \lambda_i + \delta_t + \epsilon_{it}$$

Vzhľadom na prítomnosť heteroskedasticity⁹ a autokorelácie¹⁰ využívame vo všetkých modeloch robustné štandardné chyby klastrované na úrovni štátov. Klastrovanie pomáha odstrániť predpoklad, že medzi vysvetľujúcimi premennými v danom štáte je nezávislý vzťah.

Popri lineárnych modeloch s fixnými efektami sme na porovnanie použili aj GMM model, ktorý je vhodný najmä pre dynamické panely s potenciálnou endogenitou¹¹ medzi pôrodnosťou a vysvetľujúcimi premennými. Použili sme systémový GMM model v dvojkrokovej verzii s fixnými efektami na čas a štáty (*Two-ways effects Two-steps model System GMM*). Tento prístup využíva vnútorné inštrumenty – oneskorené hodnoty pôrodnosti a vybraných premenných, čím sa zmierňuje problém endogenity a poskytuje presnejšie odhady pri vysokej trvácnosti. Zároveň však treba dodať, že je citlivý na počet a výber inštrumentov, vyžaduje splnenie viacerých predpokladov, pri menšej vzorke môže poskytovať rôzne odhady a je komplikovanejší na interpretáciu.

Vzhľadom na relatívne malú vzorku našich pozorovaní sme museli výrazne obmedziť počet premenných a ich inštrumentov zahrnutých do GMM modelu. Model pracuje s trvácnosťou, nákladmi na bývanie, zamestnanosťou matiek na čiastočný úväzok

---

⁸ Toto skreslenie je spôsobené koreláciou medzi oneskorenou závislou premennou a fixnými efektmi, ktoré inherentne zahŕňajú minulé chyby. Výsledkom je skreslenie odhadov koeficientov, pretože model nedokáže správne oddeliť vplyvy z oneskorenej premennej od fixných efektov. Tento problém je výrazný pri malom časovom rozmere panelu (krátke T), ale postupne mizne, keď počet časových období narastá.

⁹ Heteroskedasticita je jav, pri ktorom sa rozptyl odchýlok medzi reálnymi a predikovanými hodnotami v modeli mení v závislosti od hodnôt vysvetľujúcich premenných. Inými slovami, existuje vysoký rozptyl chýb v modeli. Heteroskedasticita narúša spoľahlivosť štandardných chýb a testov významnosti, preto sa používajú robustné odhady.

¹⁰ Autokorelácia znamená, že chyby modelu súvisia (korelujú) s predošlými chybami, čo narúša predpoklad o vzájomnej nezávislosti chýb.

¹¹ Endogenita je jav, kedy vysvetľujúca premenná koreluje s chybou modelu. Vzniká najmä pri vynechaní významných premenných či reverznej kauzalite. Môže viesť k skresleným odhadom a k zdanlivým kauzálnym vzťahom medzi premennými.

a hrubou mierou sobášnosti. Pri všetkých vysvetľujúcich premenných využívame oneskorenie o dva roky ako inštrument.

Na zvýšenie robustnosti našich výsledkov sme pracovali aj s inými špecifikáciami modelov, dlhšími časovými radmi pri menšom počte premenných či inými premennými, ktoré sú uvádzané v literatúre (Tabuľka 1). Využitie premenné sú zvýraznené. Dôvod odstránenia niektorých premenných bola nižšia kompletnosť dát či vysoká korelácia s inou vysvetľujúcou premennou.

Tabuľka 1: Použité a zvažované premenné v modeloch a ich merná jednotka

Premenná	Merná jednotka
Hrubá miera sobášnosti	Promile
Priemerný vek matiek pri pôrode	Počet rokov
Priemerný vek prvoroďčiek	Počet rokov
Podiel žien s vysokoškolským vzdelaním	%
Úroveň finančného stresu (Lag 2)	Index 0 – 1
Finančné príspevky (príspevok pri narodení dieťaťa, materská, rodičovský príspevok, rodinné prídavky)	% HDP
Poskytované služby (dotácie na zariadenia poskytujúce vzdelávanie a starostlivosť o deti, služby pre rodiny)	% HDP
Daňové úľavy (daňový bonus na dieťa)	% HDP
Náklady na bývanie z celkových nákladov domácností	%
Domácnosti preťažené nákladmi na bývanie	%
Dĺžka materskej dovolenky	Počet týždňov
Dĺžka rodičovskej dovolenky	Počet týždňov
Zamestnanosť matiek na čiastočný úväzok vychovávajúcich dieťa v páre	%
Zamestnanosť matiek s deťmi vo veku od 3 do 5 rokov	%
Podiel žien pracujúcich z domu (Home Office)	%
Zamestnanosť matiek na skrátený pracovný úväzok	%
Zamestnanosť matiek na plný pracovný úväzok	%
Zamestnanosť matiek so základným vzdelaním	%
Zamestnanosť matiek so stredoškolským vzdelaním	%
Zamestnanosť matiek s vysokoškolským vzdelaním	%
Zamestnanosť žien s vysokoškolským vzdelaním	%
Výdavky na rodiny s deťmi zo všetkých verejných výdavkov	%
Výdavky na rodiny s deťmi z HDP	%
Pristahovalecká populácia	%
Čistá migrácia ako podiel z populácie	%

Osoby žijúce v chudobe	%
Deti do 3 rokov vychovávané výlučne svojimi rodičmi	%
Deti od 3 rokov do začiatku školskej dochádzky vychovávané výlučne svojimi rodičmi	%
HDP na osobu	PKS
Mzdový rozdiel medzi pohlaviami	%

Výsledky

Z výsledkov uvedených modelov vyplýva, že aj po zohľadnení kultúrnych a spoločenských zmien (pokles sobášnosti, rastúci priemerný vek pri pôrode a podiel žien s terciárnym vzdelaním) existuje priestor na opatrenia, ktoré by mohli viesť k zvýšeniu pôrodnosti.

Ako hlavný referenčný model sme zvolili tretiu špecifikáciu (fixné efekty na čas a štáty, s oneskoreniami, trvácnosťou a trendami), ktorá najlepšie vystihuje dynamiku pôrodnosti aj dlhodobé trendy a vysporiadava sa tiež s potenciálnou endogenitou. Zároveň však pri interpretácii čerpáme informácie aj z ostatných modelových špecifikácií. Dôvodom je, že jednotlivé modely sa líšia v miere zložitosti, počte zahrnutých premenných a citlivosti na rôzne zdroje variability. Menej komplexné špecifikácie umožňujú lepšie vidieť priame účinky politik bez silného utlmenia trvácnosťou, redukované modely zas pracujú s väčším počtom pozorovaní a nižším rizikom multikolinearity. Porovnávanie výsledkov naprieč modelmi tak poskytuje užitočnú kontrolu robustnosti, pomáha odlíšiť stabilné a opakujúce sa vzťahy od tých, ktoré sú citlivé na konkrétnu špecifikáciu, a umožňuje vyváženejšiu interpretáciu dôsledkov politik.

Do výsledkov uvádzame popri krátkodobých (okamžitých) koeficientoch aj dlhodobé efekty politik. Pri dynamických modeloch s trvácnosťou sa vplyv verejných politik prenáša do budúcnosti, keďže zmena sa pre vyššiu zotrvačnosť závislej premennej neprejaví hneď. Preto je dôležité uvádzať nielen krátkodobý efekt v daný rok, ale aj celkový účinok po ustálení pri trvalej zmene politiky, ktorý lepšie zachytáva ich skutočný, kumulatívny dosah na pôrodnosť.

Na základe našich modelov a výsledkov iných štúdií navrhujeme opatrenia na zvýšenie pôrodnosti. Tie sa zameriavajú primárne na podporu dostupnejšieho bývania. Rast nákladov na bývanie sa konzistentne v modeloch ukazuje ako indikátor, ktorý negatívne vplýva na pôrodnosť.

Čiastočnú oporu v modeloch majú aj ukazovatele znižujúce bariéry medzi rodinou a prácou – dostupnosť kvalitných a cenovo prístupných materských škôl spolu s možnosťami flexibilnej práce pre rodičov. Ide konkrétne o tieto efekty:

- negatívny, mierne signifikantný vplyv podielu detí od 3 rokov do začiatku školskej dochádzky vychovávaných výlučne rodičmi (lag 2),
- pozitívny, mierne signifikantný vplyv zamestnanosti matiek na skrátený pracovný úväzok (lag 3),
- pozitívny, mierne signifikantný vplyv výdavkov na služby (lag 2), napríklad na materské školy,
- pozitívny, silne signifikantný vplyv zamestnanosti žien s deťmi vo veku 3-5 rokov (bez ohľadu na dĺžku úväzku), ktorý však neplatí pri oneskorení tejto premennej.

Zároveň sa v niektorých modeloch ukazujú ako signifikantné aj ostatné premenné: negatívny vplyv finančných príspevkov na rodiny (lag 2), negatívny vplyv dĺžky materskej a rodičovskej dovolenky, a pozitívny vplyv hrubej miery sobášnosti (Tabuľka 2, Tabuľka 3).

Blok 1: Ako čítať výsledkové tabuľky štatistických modelov

Čísla uvedené v tabuľkách 2 a 3 pri skúmaných premenných vyjadrujú hodnoty odhadovaných koeficientov, t.j. vplyv jednotlivých premenných na pôrodnosť v rôznych špecifikáciách modelov. Tabuľka poskytuje informáciu o vzťahu medzi závislou premennou (pôrodnosťou) a jednotlivými vysvetľujúcimi premennými (napr. výdavky na bývanie, miera zamestnanosti matiek). Každý riadok tabuľky predstavuje jednu premennú zahrnutú v modeli a zobrazuje odhadovaný koeficient, ktorý vyjadruje smer a veľkosť vplyvu tejto premennej na závislú premennú. Kladný koeficient znamená, že rast danej premennej je spojený s rastom pôrodnosti, záporný koeficient naznačuje opačný vzťah. Hodnota koeficientu sa interpretuje ako zmena závislej premennej pri jednotkovej zmene danej nezávislej premennej, pri nezmenených hodnotách ostatných premenných.

Súčasťou tabuľky je aj štandardná chyba (standard error), ktorá udáva presnosť odhadu – čím je nižšia, tým spoľahlivejší je odhad. Hviezdičky pri koeficientoch označujú štatistickú významnosť: napríklad „***“ znamená vysokú spoľahlivosť výsledku (p -hodnota < 0.001).

Tabuľka 2: Výsledky panelových lineárnych regresných modelov podľa špecifikácie

	FE-twoway + lag TFR	FE-twoway + policy lags + lag TFR	FE-twoway + policy lags + lag TFR + trends	severly reduced FE-twoway + policy lags + lag TFR	FE-twoway + policy lags + lag TFR – maternity	FE-twoway – pers + policy lags
Pôrodnosť (Lag 1)	0.766*** (0.062)	0.869*** (0.044)	0.612*** (0.074)	0.925*** (0.028)	0.821*** (0.029)	
Fin. príspevky na podporu rodiny (% HDP)	0.032* (0.015)					
Fin. príspevky na podporu rodiny (% HDP) (Lag 2)		-0.068*** (0.017)	-0.066* (0.027)	-0.041** (0.015)	-0.029+ (0.017)	-0.004 (0.032)
Služby pre deti (% HDP)	-0.034 (0.026)					
Služby pre deti (% HDP) (Lag 2)		0.027 (0.030)	0.065 (0.047)		0.059* (0.028)	0.073 (0.112)
Materská dovolenka (počet týždňov)	-0.001 (0.001)	-0.007*** (0.002)	-0.010*** (0.002)	-0.001 (0.002)		-0.017*** (0.004)
Rodičovská dovolenka (počet týždňov)	0.000 (0.000)	-0.001+ (0.000)	0.000 (0.001)			-0.002* (0.001)
Náklady na bývanie (% spotreby)	-0.012*** (0.003)	-0.016*** (0.003)	-0.014** (0.005)	-0.009** (0.003)	-0.009+ (0.005)	-0.039*** (0.010)
Zamestnanosť matiek na skrátený prac. úväzok	0.004** (0.001)					
Zamestnanosť matiek na skrátený prac. úväzok (Lag 3)		0.002* (0.001)	0.000 (0.002)		0.003* (0.001)	0.007* (0.003)
Podiel detí od 3 rokov do začiatku školskej dochádzky vychovávané výlučne svojimi rodičmi	0.001* (0.001)					
Podiel detí od 3 rokov do začiatku školskej dochádzky vychovávané výlučne svojimi rodičmi (Lag 2)		-0.002* (0.001)	-0.002* (0.001)	-0.001+ (0.001)	-0.001 (0.001)	-0.001 (0.002)
Zamestnanosť žien s 3-5 r. deťmi	0.003*** (0.001)					
Zamestnanosť žien s 3-5 r. deťmi (Lag 2)		-0.002 (0.002)	-0.003* (0.001)		-0.001 (0.002)	0.006* (0.003)
Priemerný vek pri pôrode	0.035 (0.025)	0.002 (0.032)	0.031 (0.027)		-0.003 (0.032)	-0.061 (0.082)
Hrubá miera sobášnosti	0.026** (0.009)	0.005 (0.004)	0.004 (0.008)		0.019** (0.007)	0.060*** (0.011)
Podiel žien s vysokoškolským vzdelaním (%)	0.000	0.000	0.000		-0.001	0.004

	(0.001)	(0.001)	(0.003)		(0.001)	(0.005)
Home Office – ženy	0.000					
	(0.002)					
Úroveň finančného stresu (Lag 2)	-0.038	-0.035	-0.075	-0.045	-0.033	0.107
	(0.037)	(0.059)	(0.061)	(0.044)	(0.052)	(0.094)
R ²	0.881	0.870	0.916	0.862	0.859	0.631
Adj. R ²	0.854	0.841	0.885	0.840	0.830	0.551
Počet pozorovaní (N)	262	248	248	293	264	248
Počet krajín (n)	21	21	21	21	21	21
Prvý rok pozorovaní	2006	2009	2009	2007	2009	2009
Posledný rok pozorovaní	2020	2021	2021	2021	2022	2021
Počet rokov (T)	6–15	8–13	8–13	8–15	8–14	8–13
Štandardné chyby	HC1 klastrované	HC1 klastrované	HC1 klastrované	HC1 klastrované	HC1 klastrované	HC1 klastrované
AIC	-1113.1	-981.5	-1048.4	-1154.1	-1010.4	-724.6
BIC	-1059.6	-932.3	-928.9	-1128.3	-967.5	-679.0
RMSE	0.027	0.032	0.025	0.033	0.034	0.053
+ p < 0.1, * p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001						

Zdroj: vlastné spracovanie ISA

Poznámka: V tretej špecifikácii modelu nie sú zobrazené koeficienty trendov za jednotlivé krajiny pre lepšiu prehľadnosť tabuľky

Tabuľka 3: Výsledky GMM modelu

FE-twoway Two-steps model System GMM with collapsed instruments	
Pôrodnosť (Lag 1)	0.692** (0.219)
Náklady na bývanie (% spotreby)	-0.018* (0.009)
Zamestnanosť matiek na skrátený prac. úväzok	0.003 (0.003)
Hrubá miera sobášnosti	0.047** (0.017)
Sargan test p-hodnota	0.857
AR(1) test p-hodnota	0.074
AR(2) test p-hodnota	0.880
Počet krajín (n)	21
Počet rokov (T)	9–15
Počet pozorovaní (N)	286
Počet použitých pozorovaní (System GMM)	507
+ p<0.1; *p<0.05; **p<0.01, ***p < 0.001	

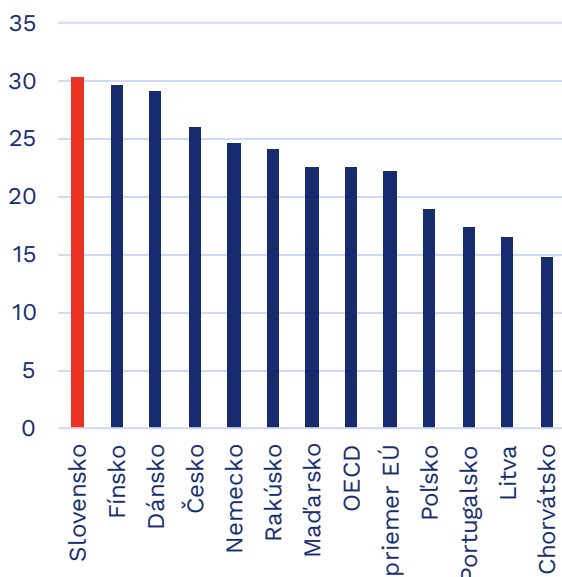
Zdroj: vlastné spracovanie ISA

Dostupnosť bývania

Významným faktorom pôsobiacim na pôrodnosť sú náklady domácností na bývanie, ktoré sa ukázali ako dôležité vo všetkých špecifikáciách modelu. V preferovanej špecifikácii nárast nákladov na bývanie o jeden p.b. znižuje pôrodnosť o 0,014 dieťaťa na ženu v danom roku. Dlhodobý, ustálený efekt poklesu výdavkov na bývanie o jeden p.b. je 0,036 dieťaťa na ženu. Vzhľadom na úroveň trvácnosti v preferovanej špecifikácii by sa 95 % efektu prejavilo približne za šesť rokov.

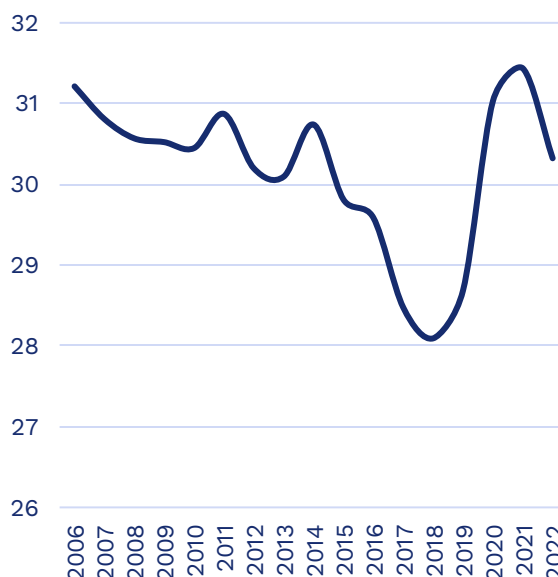
V roku 2022 na Slovensku vynakladali domácnosti na bývanie 30,3 % z celkových nákladov, čo je najviac zo štátov OECD (Graf 7). Priemer OECD je 22,5 %, priemer EÚ 22,2 %. Pri znížení na priemer Únie by sa pôrodnosť mohla zvýšiť o 0,113 dieťaťa na ženu, dlhodobý efekt by mohol byť ešte vyšší. Štatistická významnosť nákladov na bývanie, i keď nižšia ($p < 0.05$), sa ukázala aj v GMM modeli. Podľa tohto modelu nárast výdavkov na bývanie o jeden p.b. znižuje pôrodnosť o 0,018 dieťaťa na ženu. Ako však uvádzame vyššie, koeficienty GMM modelov môžu pri malej vzorke a rôznej špecifikácii inštrumentov kolísať.

Graf 7: Podiel nákladov na bývanie na celkových nákladoch domácností (v %, 2022)

Zdroj: [OECD](#)

Graf 8: Vývoj podielu nákladov na bývanie na celkových nákladoch domácností na Slovensku (v %)

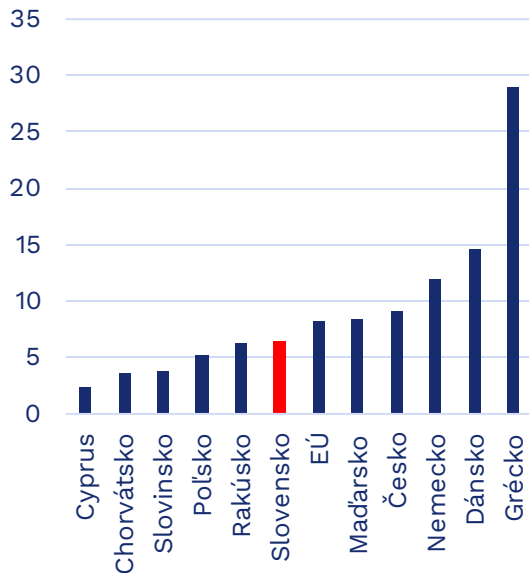
Zdroj: [OECD](#)

Dostupnosť, cena a kvalita bývania na Slovensku nie je podľa grafov 9, 10 a 11 v porovnaní s inými štátmi EÚ priaznivá. V roku 2024 bolo nadmerne zaťažených nákladmi na bývanie 6,4 % slovenských domácností¹². Z hľadiska priestorových podmienok malo Slovensko 1,1 izby na osobu (v EÚ to bolo 1,7 izby na osobu), čo sa odráža aj vo vysokej miere preľudnenia – 29,9 % obyvateľov žilo v preľudnených domácnostiach. Z porovnaní finančnej

¹² Nadmerné zaťaženie nákladmi na bývanie je indikátor vyjadrujúci podiel domácností, ktorých celkové výdavky na bývanie presahujú 40 % disponibilného príjmu.

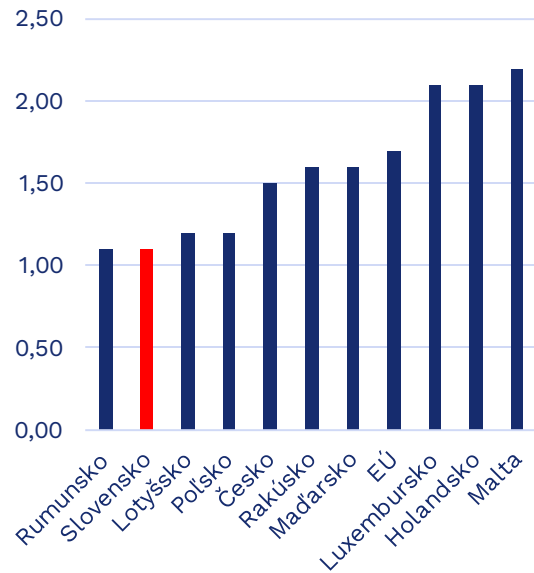
dostupnosti bývania vyplýva, že zatiaľ čo priemerný belgický občan potrebuje na kúpu 70 m² bytu ekvivalent 4,3 ročného platu, na Slovensku je to vyše 14 ročných plátov (Deloitte, 2023).

Graf 9: Nadmerné zaťaženie nákladmi na bývanie (v %, 2024)

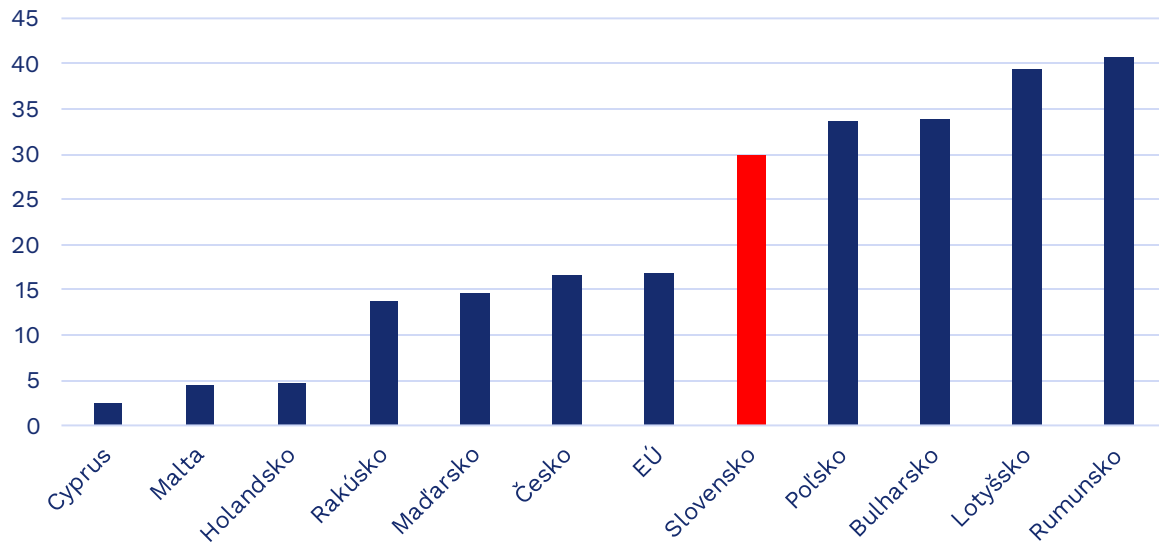
Zdroj: [Eurostat](#)

Graf 10: Počet izieb na osobu (2024)

Zdroj: [Eurostat](#)

Graf 11: Miera preľudnenia (2024)

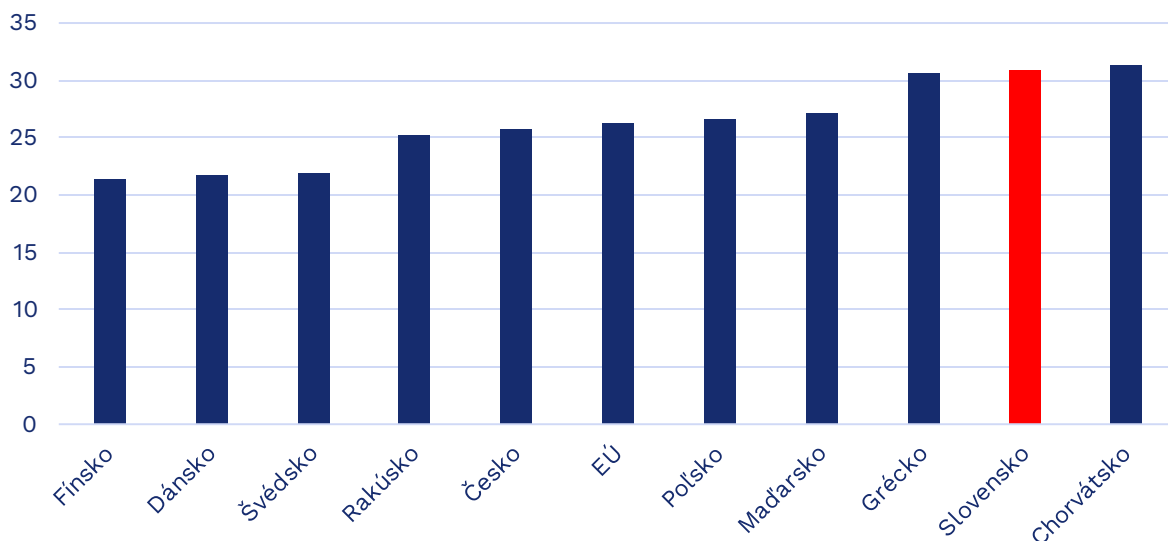

Zdroj: [Eurostat](#)

Mladí ľudia na Slovensku zostávajú v rodičovskej domácnosti dlhšie v porovnaní s väčšinou iných štátov EÚ. Po Chorvátsku má Slovensko druhý najvyšší priemerný vek odchodu mladých osôb z domácnosti rodičov v rámci EÚ, približne 31 rokov. Pre porovnanie, vo Fínsku, Dánsku a Švédsku je tento priemerný vek o približne 10 rokov nižší,

čo poukazuje na značné rozdiely v miere osamostatňovania sa mladých medzi členskými štátmi (Graf 12).

Graf 12: Priemerný vek osamostatnenia od rodičov, 2024

Zdroj: [Eurostat](#)

Vysoké náklady na bývanie prispievajú k tlaku na mladých ľudí, ktorí majú neraz problém dosiahnuť materiálne štandardy (stabilné pracovné miesto, dostatočný príjem a primerané bývanie) považované za nevyhnutné na založenie rodiny. Výsledkom je oneskorená rezidenčná nezávislosť, oneskorené vytváranie partnerstva a oneskorené rodičovstvo, takzvaný „syndróm zlyhania v prosperite“ (Sanderson et al. 2013). Podpora bývania má potenciálny vplyv na úroveň pôrodnosti. Rozhodujúca je dostupnosť cenovo prijateľného a stabilného bývania, ktoré je kľúčové pri zakladaní rodiny.

Dostupnosť bývania je spolu so získaním zamestnania kľúčová pri zakladaní rodiny. Japaridze a Sayour poukazujú na skutočnosť, že problémy s dostupnosťou bývania vedú k odkladom pôrodov do vyššieho veku a majú negatívny dosah na konečnú úhrnnú plodnosť (2024).

Makszin a Bohle (2020) analyzovali vzťah bývania a pôrodnosti v štátoch strednej a južnej Európy. Zistili, že mladí ľudia v týchto regiónoch v porovnaní so svojimi rovesníkmi zo štátov západnej a severnej Európy zostávajú dlhšie žiť v domácnostiach svojich rodičov a neskôr sa od nich osamostatňujú. Spôsobuje to obmedzená dostupnosť bývania, najmä nájomného, čo je v prípade postsocialistických štátov dôsledkom transformácie po roku 1990, keď väčšina štátneho bytového fondu prešla rýchlo a za nízke ceny do súkromného vlastníctva. Tieto štáty následne nedokázali vytvoriť funkčný systém nájomného bývania, ani zabezpečiť adekvátnu dostupnosť hypoték. Dôsledkom je zvýšenie priemerného veku prvorodičiek a nižší podiel pôrodov vyššieho poradia.

Blok 2: Podpora bývania v iných štátoch

Ceny bývania a jeho dostupnosť (vrátane prístupu k hypotékam) ovplyvňujú pôrodnosť, najmä prvoroďičky (Mulder 2006). Veľmi nízka pôrodnosť súvisí s vysokým podielom vlastneného bývania oproti podnájomom a so sťaženým prístupom k hypotékam, čo je typické pre južnú, strednú a východnú Európu (Mulder a Billari 2010).

Francúzsky systém príspevkov na bývanie je jeden z najkomplexnejších v Európe. Poskytuje priame finančné úľavy rodinám, vďaka čomu je pre ne bývanie dostupnejšie. Obsahuje rozvinutý systém sociálneho bývania, programy pre mladé rodiny a študentov, špeciálnu podporu pre viacdenné rodiny, pravidlá na kontrolu nájomného alebo dostupné bezúročné úvery pre rodiny s nižším a stredným príjmom na financovanie nákupu prvého bývania.

V Maďarsku mladé manželské páry môžu získať bezúročnú pôžičku až do výšky 10 miliónov forintov (približne 27 000 eur). Po narodení tretieho dieťaťa je pôžička odpustená. Pri kúpe alebo renovácii bývania môžu rodiny s dvoma alebo viac deťmi získať štedrú dotáciu (od 10 000 do 30 000 EUR podľa počtu detí). Rodiny s tromi deťmi môžu čerpať štátom dotované hypotéky s nízkymi úrokmi. Matky so štyrmi deťmi sú oslobodené od dane z príjmu.

Rakúsko podporuje výstavbu a správu cenovo dostupných bytov pre nízkopríjmové domácnosti, ktoré sú často vo vlastníctve miest, neziskových organizácií alebo štátu. Najmä vo Viedni sa veľká časť obyvateľstva spolieha na dostupné sociálne bývanie, ktoré pokrýva rôzne príjmové kategórie.

V Nemecku môžu rodiny s nižšími príjmami požiadať o príspevok na bývanie. Výška príspevku závisí od príjmu rodiny, počtu detí a od výšky nájomného. V Berlíne platí regulácia nájomného („Mietpreisbremse“), ktorá obmedzuje, o koľko môže prenajímateľ zvýšiť nájomné.

Estónsko má špeciálne programy na podporu bývania pre mladé rodiny, ktoré umožňujú rodinám získať štátom podporované hypotéky alebo príspevky na bývanie.

Ukazovatele ako podiel nákladov na bývanie, miera preľudnenia, finančná dostupnosť či vek odchodu od rodičov svedčia o zásadných limitoch dostupnosti a kvality bývania, ktoré zaťažujú slovenské domácnosti. Na Slovensku teda existuje priestor na zlepšenie dostupnosti bývania, ktoré je podľa výsledkov modelov významným faktorom ovplyvňujúcim pôrodnosť. Pozitívny vplyv dostupnosti bývania na pôrodnosť má rozsiahlu podporu v odbornej literatúre (van Doornik et al., 2024; Wachsmuth, 2022; Walther & Bratsberg, 2024; Sobotka, Matysiak, Brzozowska 2020; Kulu, Vikat 2007; Florida, Mellander, King 2020; Makszin, Bohle 2020; Kulu, Steele 2013; Danková, Šebo, Králik 2021; van Wijk, 2024).

Na Slovensku je od roku 2025 v platnosti nový stavebný zákon, ktorý by mal prostredníctvom digitalizácie zjednodušiť a urýchliť povoľovacie procesy. Nedostatok cenovo dostupného bývania sa štát snaží zmierniť prostredníctvom Agentúry štátom podporovaného nájomného bývania a Štátneho fondu rozvoja bývania, ktorý podporuje rozvoj a obnovu bytového fondu prostredníctvom zvýhodnených úverov.

Napriek týmto opatreniam dopyt po dostupnom bývaní dlhodobo prevyšuje ponuku, čo si vyžaduje systematické posilňovanie kapacít a lepšiu koordináciu verejných politík v oblasti bytovej výstavby.

Zníženie bariér medzi rodinou a prácou – dostupné materské školy, čiastočné úväzky a pružný pracovný čas

Dostupnosť kvalitných a cenovo prístupných materských škôl spolu s možnosťami flexibilnej práce vytvárajú priaznivejšie podmienky na to, aby sa rodiny rozhodli pre ďalšie dieťa. Ak rodiny nemajú prístup k službám starostlivosti o deti, musí jeden z rodičov zostať doma, čím rodina prichádza o pracovný príjem a zvyšuje sa ekonomická neistota.

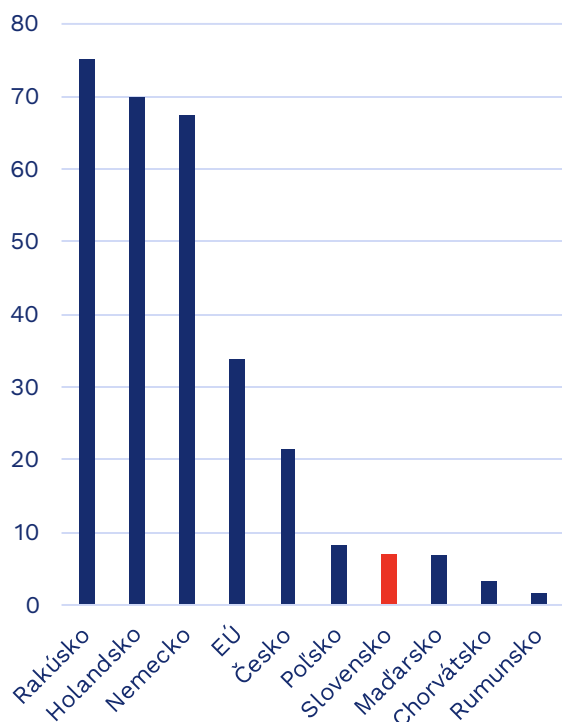
Štúdie ukazujú, že zníženie nákladov na starostlivosť o deti môže mať pozitívny vplyv na pôrodnosť (DiPrete a kol. 2003). Dokonca aj vo Švédsku, kde je starostlivosť o deti výrazne dotovaná, viedlo zníženie nákladov na starostlivosť o deti v roku 2001 k zvýšeniu pôrodnosti o 3-5 detí na tisíc žien (teda o 4-6 %) počas 18-mesačného obdobia (Mörk a kol. 2009).

Ďalšie štúdie poukazujú na pozitívny vplyv práce na čiastočný úväzok na pôrodnosť, najmä u vysoko vzdelaných žien (Baizán a kol. 2016; D'Addio a d'Ercole 2005). Možnosť prispôbiť pracovný čas rodinným povinnostiam znižuje konflikt medzi prácou a rodinou (Byron 2005; Hill a kol. 2010) a má priaznivý vplyv na reprodukčné rozhodnutia a zvyšuje pravdepodobnosť, že partneri budú zvažovať rozšírenie rodiny (Begall a Mills 2011; Harknett a kol. 2014).

Opodstatnenosť lepšieho sklbenia práce a rodiny sa čiastočne prejavuje aj vo výsledkoch našich modelov. V závislosti od špecifikácie môže nárast zamestnanosti matiek na skrátený pracovný úväzok o 1 p.b. viesť k nárastu 0,002-0,004 dieťaťa na ženu. V prvej špecifikácii je efekt bez oneskorenia, v špecifikáciách 2 a 5 s oneskorením o tri roky. Mierne signifikantný je efekt aj v poslednej špecifikácii, avšak tu sa odhaduje efekt bez vplyvu trvácnosti, a tak je koeficient vyšší (0,007). V preferovanej tretej špecifikácii je efekt nesignifikantný. Dlhodobý efekt a čas za ktorý sa prejaví, závisí od konkrétnej špecifikácie, ale je približne 0,017 dieťaťa na ženu a pre silnejšiu trvácnosť v modeloch, kde je táto premenná významná, sa 80 % efektu prejaví za 6-11,5 rokov.

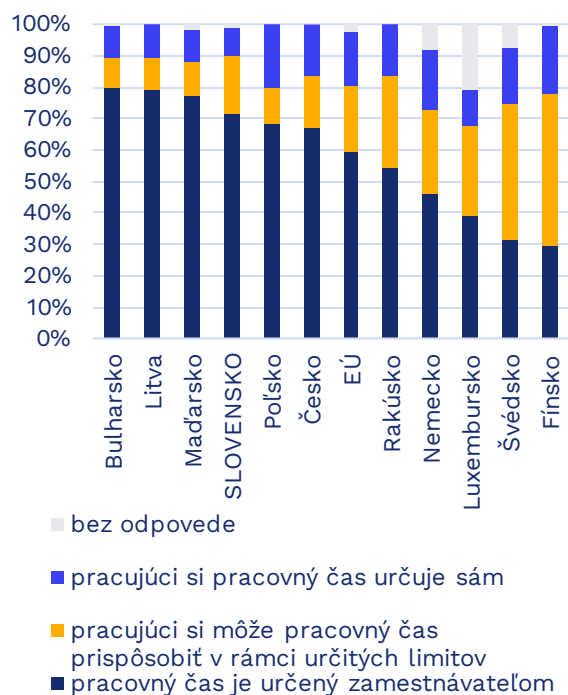
Ak by sa na Slovensku zvýšil podiel matiek zamestnaných na skrátený pracovný úväzok o 10 p.b., mohlo by to viesť k nárastu pôrodnosti o zhruba 0,03 dieťaťa na ženu. Slovensko patrí medzi štáty s najnižším podielom matiek zamestnaných na čiastočný úväzok (Graf 13). Pri náraste na priemer EÚ (zo súčasných 7 % na 33,8 %), by mohla pôrodnosť vzrásť o 0,05-0,11 dieťaťa na ženu. Horšie sme na tom aj pri poskytovaní možností flexibilného pracovného času. Vyše 70 % zamestnancov má fixne určený pracovný čas daný zamestnávateľom (Graf 14).

Graf 13: Podiel matiek vo veku 20-49 v páre zamestnaných na čiastočný úväzok vo vybraných štátoch (2024, v %)

Zdroj: [Eurostat](#)

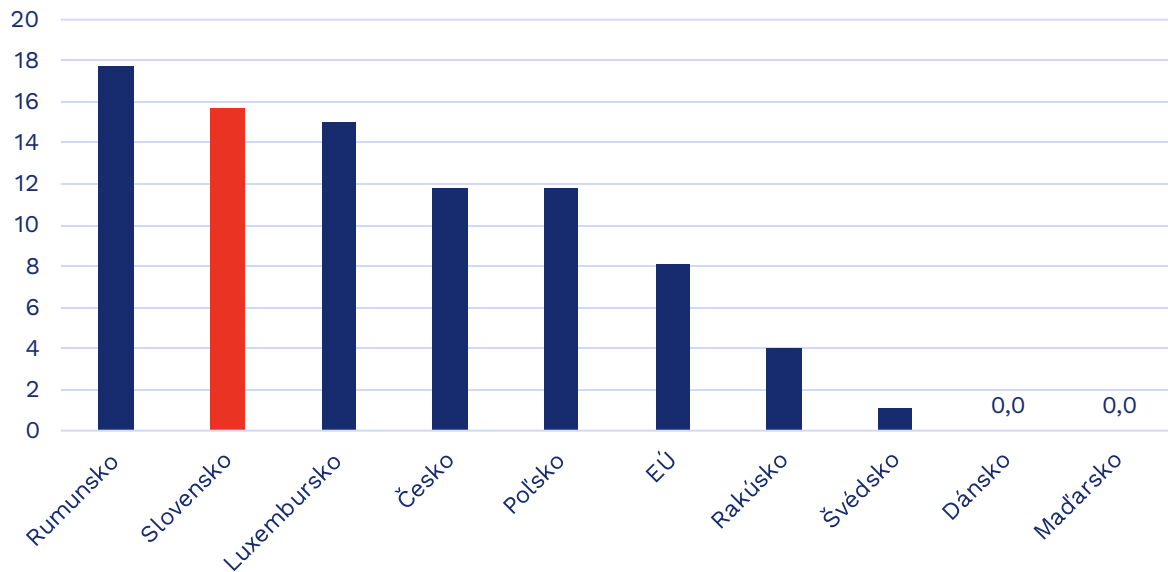
Graf 14: Možnosť flexibilného pracovného času vo vybraných štátoch (v %)

Zdroj: vlastné výpočty na základe [Eurostatu](#)

Vo viacerých špecifikáciách sa prejavuje aj negatívny oneskorený vplyv, ak sú deti od 3 rokov do začiatku školskej dochádzky vychovávané výlučne rodičmi. Tento ukazovateľ môže slúžiť ako zástupná premenná pre nedostupné materské školy. Dôvod použitia zástupnej premennej je fakt, že miera zaškolenosti detí vo veku 3-6 rokov má nižšiu vyplnenosť, čo znižovalo skúmanú vzorku štátov. Zvýšenie podielu týchto detí o 1 p.b. vedie k poklesu pôrodnosti o dva roky o 0,001-0,002 dieťaťa na ženu ($p < 0.1$, $p < 0.05$). Dlhodobo môže pôrodnosť poklesnúť o 0,004-0,015 dieťaťa na ženu, avšak pri modeloch s vyššou trvácnosťou sa 80 % efektu prejaví až o 11,5-20,7 roka. Slovensko má v EÚ druhý najvyšší podiel takýchto detí – 15,7 %. Priemer EÚ je 8,1 % (Graf 15).

Graf 15: Podiel detí o ktoré sa starajú výlučne rodičia od 3 rokov do začiatku povinnej školskej dochádzky (v %, 2024)

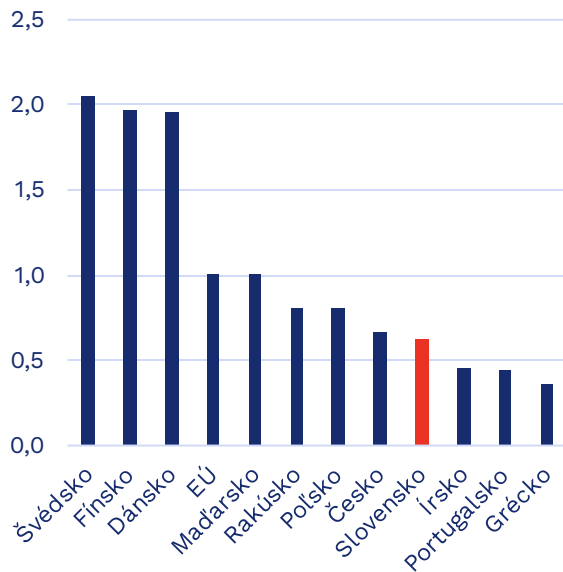

Zdroj: [Eurostat](#)

V piatej špecifikácii modelu bez zahrnutia dĺžky materskej a rodičovskej dovolenky sa prejavil aj pozitívny oneskorený vplyv výdavkov na služby pre deti, napríklad materské školy (+0,059, $p < 0.05$). Avšak jedine pri tejto špecifikácii je efekt významný a jeho veľkosť vzhľadom na náklady je nízka. Zvýšenie výdavkov o 1 p.b. HDP (cca 1,3 miliardy eur), by mohlo zvýšiť pôrodnosť v danom roku o 0,059 dieťaťa na ženu. Zaujímavejší je dlhodobý efekt (+0,33 dieťaťa na ženu) pričom 80 % efektu by sa prejavilo o 8,2 roka.

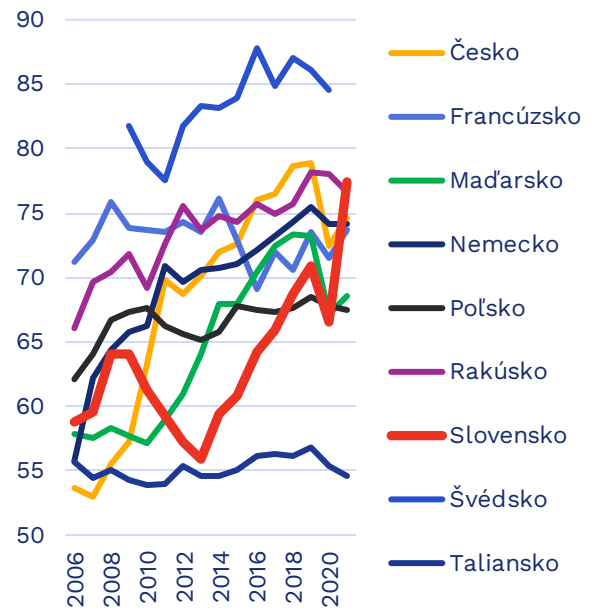
Ako vidieť v Graf 16, Slovensko patrí v EÚ k štátom, ktoré dávajú na služby pre rodiny s deťmi menej ako priemer EÚ (0,62 % verzus 1 %). Najvyššie výdavky na služby sú v severných štátoch, kde je široká a kvalitná sieť materských škôl. Vyššie výdavky sú aj v susednom Maďarsku, kde je zavedená povinná a bezplatná predškolská dochádzka od 3 rokov. Zároveň platí, že na Slovensku je podiel zamestnanosti žien s deťmi vo veku 3-5 rokov vyšší ako v mnohých iných štátoch (Graf 17).

Graf 16: Verejné výdavky na služby pre rodiny s deťmi vo vybraných štátoch (v % HDP, 2021)

Zdroj: [OECD](#)

Graf 17: Vývoj podielu zamestnaných žien s deťmi vo veku 3-5 rokov (v %)

Zdroj: [OECD](#)

Blok 3: Pružné pracovné podmienky v iných štátoch

Mnohé európske štáty prijali legislatívu, ktorá umožňuje rodičom, najmä matkám, požiadať o pružné pracovné podmienky s cieľom lepšie zosúladiť pracovný a rodinný život. Tieto legislatívne opatrenia (skrátенý pracovný čas, práca na čiastočný úväzok, flexibilné pracovné hodiny, práca z domu) prispievajú k vyššej kvalite života, spokojnosti zamestnancov a následne k podpore pôrodnosti.

Na Slovensku je možnosť žiadať o skrátенý pracovný čas legislatívne zakotvená v Zákonníku práce (Zákon č. 311/2001 Z. z.), ale jeho využívanie závisí aj od prístupu zamestnávateľov. Na porovnanie, v Nemecku a Holandsku je tento model rozšírenejší a podporovaný prostredníctvom daňových úľav alebo dotácií zamestnávateľom.

Holandsko má jeden z najpružnejších trhov práce v Európe a práca na skrátенý úväzok je tam bežnou praxou. Vysoký podiel žien aj mužov pracuje na čiastočný úväzok, čo im umožňuje viac času venovať sa rodine a deťom.

Holandská vláda poskytuje rôzne výhody a finančné stimuly zamestnávateľom, ktorí ponúkajú flexibilné pracovné podmienky. Môžu napríklad získať výhody vo forme štátnych dotácií alebo nižších daní a odvodov. Táto politika prispieva k vysokej zamestnanosti žien vrátane matiek s malými deťmi.

Severské štáty (Švédsko, Nórsko, Dánsko) dlhodobo uplatňujú opatrenia na podporu pružnosti trhu práce. Zamestnávateľia bežne ponúkajú možnosti skrátенého úväzku, pružnej pracovnej doby a práce z domu, najmä pre rodičov s malými deťmi. Podporuje to ženy v materstve, keďže sa môžu vracieť do práce postupne a podľa vlastných možností.

Finančné príspevky

Výsledky väčšiny použitých modelov naznačujú, že zvýšenie výdavkov na peňažné transfery rodinám paradoxne znižuje mieru pôrodnosti s dvojročným oneskorením. Možných vysvetlení je viacero. Verejné politiky môžu reagovať na klesajúcu pôrodnosť a zvýšenie výdavkov pri klesajúcej pôrodnosti môže vytvárať zdanlivý vzťah medzi týmito premennými. Vzťah môže byť aj výsledkom súvisu medzi hospodárskym cyklom a pôrodnosťou. V modeloch s dlhšími časovými radmi sa ako významný faktor vplývajúci na pôrodnosť ukazovala úroveň finančnej neistoty, ktorá narastá počas finančných a hospodárskych kríz sprevádzaných poklesom HDP. Zdanlivo tak môžu rásť výdavky na rodinnú politiku, keďže sú vyjadrené ako podiel HDP.

Vplyv finančných príspevkov na pôrodnosť má aj v odbornej literatúre len nízku podporu a väčšinou sa postupne vytráca (Andersen, Drange, Lappegård 2018; Blum 2012; Doepke, Hannusch, Kindermann, Tertilt 2022; Gray, Reimondos, Lazzari, Breunig, Steinhauser, Zhang, Biddle, Gray 2022; Greulich, Thévenon 2013; Neyer 2006; Sobotka, Matysiak, Brzozowska 2020; Zhang, Cai, Shi, Zhu, Shan 2023). Vysoké finančné príspevky majú na pôrodnosť krátkodobý efekt (úspešnejšie sú medzi sociálne slabšími ženami s cieľom porodiť dieťa a nie ísť na potrat), z dlhodobého hľadiska sú neúčinné a pre štát sú nákladné (Danková, Šebo, Králik 2021). Takéto pokusy sa realizovali napr. v Austrálii, Španielsku a Kanade.

Pre nízku podporu v literatúre neodporúčame pokúšať sa zvyšovať pôrodnosť prostredníctvom finančných príspevkov. Ich cieľom je skôr kompenzovať rodine výpadok príjmu počas materskej a rodičovskej dovolenky, nie zvyšovať pôrodnosť.

Ostatné ukazovatele

Použité modely paradoxne odhaľujú negatívny vplyv dĺžky materskej a rodičovskej dovolenky na pôrodnosť. Ako však uvádzame v metodologickej časti, metóda fixných efektov nemerá dobre rozdiely v dĺžke materskej či rodičovskej dovolenky, ktoré môžu mať pozitívny vplyv na pôrodnosť (Thomas et al., 2022). Oba indikátory sa v jednotlivých štátoch výrazne nemenia v čase, skôr existuje variácia medzi štátmi. Keďže využitá metóda sa zameriava na vnútroštátne zmeny, nameraný efekt nemusí byť skutočný, preto sme pri poslednej špecifikácii pracovali bez týchto premenných.

Pôvodné špecifikácie modelu zahrňali aj daňové bonusy ako nástroj rodinnej politiky, lenže toto opatrenie využíva málo štátov, čo výrazne znižovalo vzorku a menilo výsledky modelov. Zároveň platí, že v žiadnej zo skúšaných špecifikácií sa daňové bonusy neukázali ako významný faktor ovplyvňujúci pôrodnosť.

V literatúre ako jednu z možných politík nájdeme aj zníženie takzvanej mzdovej pokuty za materstvo.¹³ Torzewska (2020) odhaľuje priemernú „materskú mzdovú penalizáciu“ na úrovni približne 3,6 – 3,8 %. Hlavnými zdrojmi tohto rozdielu sú najmä strata ľudského kapitálu v dôsledku prerušenia kariéry, nižšia kontinuita pracovných pomerov a voľba zamestnaní umožňujúcich lepšie zosúladenie práce a starostlivosti o deti.

---

¹³ Mzdová pokuta za materstvo (motherhood penalty) je sociálno-ekonomický jav, ktorý označuje negatívne dôsledky, ktorým čelia ženy na trhu práce, keď sa stanú matkami. Tento fenomén sa prejavuje v nižších mzdách, obmedzených kariérnych príležitostiach, nižšej pravdepodobnosti povýšenia a predsudkoch zo strany zamestnávateľov.

Mzdovú pokutu sme do modelu zahrnuli cez ukazovateľ rozdielov v mzdách medzi mužmi a ženami. Tento ukazovateľ však výrazne znižoval vzorku pre nižšiu kompletnosť dát, preto nie je zahrnutý do finálnych špecifikácií.

Ostatné ukazovatele uvádzané v literatúre ako významné, ktoré sme zvažovali alebo odstránili z finálnych špecifikácií modelov, sú v Tabuľke 1.

Záver a diskusia

Európske štáty sa snažia už niekoľko desaťročí zvrátiť nízku pôrodnosť prostredníctvom rôznych nástrojov a programov. Iba niektoré opatrenia sa ukazujú byť účinné. Výsledný vplyv na mieru pôrodnosti sa líši v závislosti od štátu a typu či nastavenia implementovaných opatrení.

Vyššiu pôrodnosť spravidla dosahujú štáty s rozsiahlejším a systémovejším prístupom k rodinnej politike. Je pravda, že Slovensko vytvára veľmi dobré podmienky na výchovu detí v ranom detstve (najvyšším počtom dní materskej a rodičovskej dovolenky v rámci štátov OECD). Napriek tomu nie je rodinná politika Slovenska dostatočne komplexná a pružná v porovnaní so Švédskom, Dánskom či Francúzskom. Štáty s dlhodobo konzistentnou proročinnou politikou (Švédsko alebo Francúzsko) dosahujú lepšie výsledky: buď zaznamenali stabilnejší nárast pôrodnosti, alebo aspoň zastavili jej pokles.

Výsledky našich modelov ukazujú, že pôrodnosť by sa mohla zvýšiť najmä pri zlepšení dostupnosti bývania. K dosiahnutiu cieľa môže prispieť aj lepšie zosúladenie pracovného a rodinného života cez flexibilnejšiu pracovnú dobu a lepšiu dostupnosť materských škôl, aj keď tieto opatrenia majú nižšiu podporu v našich modeloch. S podobnými výsledkami prichádzajú aj iné štúdie (OECD, 2024).

Finančné stimuly nestačia na výrazné zvýšenie pôrodnosti a majú často len dočasný efekt (Sobotka, Matysiak, Brzozowska, 2020) a v našich modeloch sa nepotvrdil pozitívny vzťah medzi finančnými transfermi a pôrodnosťou.

Relevantné politické opatrenia ovplyvňujúce reprodukčné správanie populácie sú veľmi rozmanité, mnohé z nich neboli pôvodne explicitne zamerané na rodinnú politiku. Tá zahŕňa všetko, čo štát, respektíve vláda, robí pre rodinu. Ide o poskytovanie zdravotnej starostlivosti, vzdelávaciu politiku, reguláciu bývania, pružnosť trhu práce či daňové opatrenia. Výsledkom sú podmienky, v ktorých ľudia vychovávajú deti a buď ich odrádzajú, alebo motivujú priviesť na svet potomkov.

Odporúčania: Čo by pomohlo zvýšiť pôrodnosť na Slovensku?

Podpora cenovo dostupného bývania

Dostupnosť bývania je jeden z hlavných faktorov ovplyvňujúcich rozhodovanie mladých ľudí o založení rodiny. Podľa prieskumu považuje na Slovensku zabezpečené vlastné bývanie za dôležité pre založenie si rodiny 86,6 % mladých ľudí vo veku 18-29 rokov (Minichová, Kollár, 2013; Baboš, Világi, 2021). Podľa švédskej štúdie (Malmberg, 2009) mladé páry odkladali založenie rodiny alebo sa rozhodovali mať menej detí v prípadoch, keď boli náklady na bývanie vyššie, alebo keď bolo bývanie menej dostupné. Vhodne nastavený mechanizmus prispeje k zníženiu bytovej neistoty a ku stabilizácii životných podmienok, čím môže nepriamo podporiť rozhodovanie o rodičovstve. Mnohé európske štáty implementovali cieľené nástroje bytovej politiky, ktoré zvyšujú stabilitu bývania pre

rodiny s deťmi a zároveň prispievajú k udržateľnému rastu pôrodnosti. Na Slovensku by sme sa mohli inšpirovať nástrojmi, ktoré využívajú štáty s vyššou alebo ustálenou úrovňou pôrodnosti.

- Kľúčový nástroj francúzskej sociálnej politiky v oblasti bývania (APL) zohľadňuje príjem domácnosti a počet detí, pričom výrazne zvyhodňuje viacdetné rodiny.
- Švédsko ponúka nájomné bývanie s regulovaným nájomom, teda štátne a mestské byty, ktoré sú cenovo dostupné.
- Dlhodobý fungujúci dánsky príspevok na bývanie (Boligstøtte) zvyšuje dostupnosť nájomného bývania pre rodiny prostredníctvom adresnej finančnej pomoci, ktorá zohľadňuje príjem domácnosti, výšku nájomného a počet detí.
- K rozvoju bývania môže prispieť zjednodušenie a zrýchlenie stavebného povoloacieho procesu, čím sa znižujú náklady na výstavbu. Nový stavebný zákon, ktorý nadobudol účinnosť 1. apríla 2025, má za cieľ výstavbu urýchliť.
- Ďalšími nástrojmi na podporu dostupného bývania sú programy štartovacieho bývania, jednorazový príspevok na kúpu alebo renováciu nehnuteľnosti, regionálne ciele programy, zvyhodnené hypotéky pre rodiny s nízkym alebo stredným príjmom a daňové úľavy na bývanie.
- Vo Francúzsku môžu nájomníci s nízkymi a strednými príjmami, najmä rodiny s deťmi, získať štátnu podporu na bývanie (Aide Personnalisée au Logement, APL), ktorá pokrýva časť ich nákladov na bývanie. V Nemecku rodiny dostávajú štátom podporované daňové úľavy na úspory na bývanie alebo na splácanie hypotéky (Wohnungsbauprämie). Vo Francúzsku a v Maďarsku s rastom počtu detí v rodine stúpa výška podpory (na väčšie bývanie), čím sa znižuje finančná bariéra pri rozrastaní rodiny. V Maďarsku je zavedený príspevok (*Babaváró Hitel*), v rámci ktorého sa po narodení tretieho dieťaťa odpúšťa zvyšok nesplateného dlhu, pri splnení presne definovaných podmienok úveru.

Pružnosť pracovných podmienok

Druhou kľúčovou oblasťou vyplývajúcou z výsledkov nášho výskumu sú skrátené pracovné úväzky, respektíve pružný pracovný čas. Prijatie vhodných opatrení by zlepšilo pracovné podmienky rodičov, uľahčilo im návrat na trh práce a podporilo rovnováhu medzi pracovným a rodinným životom. Na Slovensku je využívanie skrátených pracovných úväzkov menej časté v porovnaní so Švédskom alebo Holandskom. Je to dôsledok rozdielov v pracovnej kultúre, legislatíve, ekonomických podmienkach a spoločenských normách. Na podporu pôrodnosti by bolo vhodné posilnenie legislatívy v oblasti pružnosti práce, stimuly pre zamestnávateľov a zabezpečenie lepšieho systému starostlivosti o deti. Zvýšiť pružnosť trhu práce (najmä pre matky) môžu nasledovné opatrenia:

- Umožniť rodičom efektívne si plánovať pracovný čas a zladit' pracovné povinnosti so starostlivosťou o deti.
- Podpora skrátených pracovných úväzkov pre rodičov prostredníctvom daňových úľav (alebo iná forma stimulov) pre zamestnávateľov a rozšírenie možnosti práce z domu.
- Možnosť dočasného zníženia pracovného úväzku pre rodičov s deťmi do určitého veku (podobne ako v Nemecku).
- Spustenie programov na integráciu rodičov do pracovného procesu po návrate z materskej/rodičovskej dovolenky (mentoring, tréningy).
- Dostatočná, dostupná a kvalitná sieť zariadení pre deti v predškolskom veku.

Pravidelný zber dát o zamýšľanej plodnosti

Kým údaje o pôrodnosti sú pravidelne monitorované, systematické informácie o zamýšľanej plodnosti a jej determinantoch chýbajú. Navrhujeme:

- Realizáciu pravidelných reprezentatívnych prieskumov o zamýšľanej plodnosti spojených s otázkami o prekážkach rodičovstva.
- Vykonávať pravidelné analýzy a aktualizácie rodinných politík na základe výsledkov z týchto prieskumov a dostupných štatistických údajov (napríklad výdavky na rodinnú politiku, zamestnanosť matiek a ich vplyv na pôrodnosť).

Použitá literatúra

ANDERSEN, S. N., DRANGE, N., LAPPEGÅRD, T. (2018). Can a cash transfer to families change fertility behaviour? *demographic research*. No. 38, Article 33, 897-928.

BABOŠ, P., VILÁGI, A. (2021). *Youth Study Slovakia 2021: Dissatisfied but not leaving*. Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.

BAIZÁN, P., ARPINO, B., DELCLÒS, C. E. (2016). The effect of gender policies on fertility: the moderating role of education and normative context. *European journal of population*, 32(1), 1-30.

BEGALL, K., MILLS, M. (2011). The impact of subjective work control, job strain and work-family conflict on fertility intentions: a european comparison. *European journal of population*, 27(4), 433-456.

BRATSBERG, B., WALTHER, S. (2024). *The Impact of Flexibility at Work on Fertility*. Institute for Fiscal Studies, 23 p.

BLUM, S. (2012). *Family Policies and Birth Rates: Evidence and Challenges for European Countries*. Shanghai Coordination Office for International Cooperation. Briefing Paper, No. 14, 12 p.

BYRON, K. (2005). A meta-analytic review of work-family conflict and its antecedents. *Journal of Vocational Behavior*, 67(2), 169-198.

COHEN, J. (2013). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203771587>.

COOK et al. (2023). Trying to Reverse Demographic Decline: Pro-Natalist and Family Policies in Russia, Poland and Hungary. *Social Policy and Society*. 22 (2):355-375.

DANKOVÁ, D., ŠEBO, J., KRÁLIK, I. (2021). *Dokážu peniaze ovplyvniť demografiu?* ECR Group: European Conservatives and Reformists, 96 s.

DELOITTE (2023). *Property Index: Overview of European Residential Markets*.

D'ADDIO, A. C. and D'ERCOLE, M. M. (2005). Trends and determinants of fertility rates in OECD countries: The role of policies, OECD Social, Employment, and Migration Working Paper No. 27.

DIPRETE, T. A., MORGAN, S. P., ENGELHARDT, H., PACALOVA, H. (2003). Do cross-national differences in the costs of children generate cross-national differences in fertility rates? *Population Research and Policy Review*, 22(5), 439-477.

DOEPKE, M., HANNUSCH, A., KINDERMANN, F., TERTILT, M. (2022). The Economics of Fertility: A New Era. IZA - Institute of Labor Economics. DP No. 15224, 120 p.

FLORIDA, R., MELLANER, C., KING, K. (2020). Housing costs, self-employment, and fertility. John Wiley & Sons, 15 p. DOI: 10.1002/psp.2413.

FUKUYAMA, F. (2005). Veľký rozvrat. Ľudská prirodzenosť a opätovné nastolenie spoločenského poriadku. Bratislava: Agora, 344 s.

GRAY, E., REIMONDOS, A., LAZZARI, E., BREUNIG, R., STEINHAUSER, R., ZHANG, J., BIDDLE, N., GRAY, M. (2022). Impacts of policies on fertility rates. Australian national university. 202 p.

HARKNETT, K. a kol. (2014). Do family support environments influence fertility? Evidence from 20 European countries. European Journal of Population, 30(1), 1-33.

HILL, E. J., ERICKSON, J. J., HOLMES, E. K., FERRIS, M. (2010). Workplace flexibility, work hours, and work-life conflict: Finding an extra day or two. Journal of Family Psychology, 24(3), 349-358.

JAPARIDZE, I., SAYOUR, N. (2024). Housing Affordability Crisis and Delayed Fertility: Evidence from the USA. Population Research and Policy Review. Vol. 43, No. 23, 33 p. <https://doi.org/10.1007/s11113-024-09865-8>.

KULU, H. a kol. (2013). Interrelationships Between Childbearing and Housing Transitions in the Family Life Course. Demography. Vol. 50, No. 5, 1687-1714. DOI 10.1007/s13524-013-0216-2.

KULU, H., VIKAT, A. (2007). Fertility differences by housing type: The effect of housing conditions or of selective moves? Demographic Research. Vol. 17, Article 26, 775-802 DOI: 10.4054/DemRes.2007.17.26.

LUCI-GREULICH, A., THÉVENON, O. (2013). The Impact of Family Policies on Fertility Trends Springer: European Journal of Population, Vol. 29, No. 4, 387-416.

MAKSZIN, K., BOHLE, D. (2020). Housing as a Fertility Trap: The Inability of States, Markets, or Families to Provide Adequate Housing in East Central Europe. East European Politics and Societies and Cultures, 1-25.

MALMBERG, B. (2009). Fertility and Housing Markets in Sweden: A Longitudinal Analysis 1810–1996. Stockholm University, Department of Human Geography. Working Paper, 42 p.

MATULNÍK, J., a kol. (2023): Analýza makrospoločenských faktorov súčasného vývoja pôrodnosti na Slovensku. Trnava: Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 230 s.

MATULNÍK, J. a kol. (2006): Analýza sociálnych a zdravotných dôsledkov zmien demografického správania na Slovensku. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 405 s.

MATULNÍK, J. a kol. (2008). Analýza religiozity katolíkov na Slovensku. Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 343 s.

MINICHOVÁ, M., KOLLÁR, R. (2013). Mladí ľudia a rodiny: Potreby mladých ľudí pri zakladaní si rodiny a potreby mladých rodín. Bratislava: IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, 20 s. ISBN 978-80-8072-139-8.

MÖRK, E., SJÖGREN, A., SVALERYD, H. (2009). Cheaper child care, more children. IZA Discussion Paper No. 3942. 401-412. <http://ftp.iza.org/dp3942.pdf>.

MULDER, C. H. (2006). Population and housing: A two-sided relationship. Demographic Research, 15(13). 14 p. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2006>.

MULDER, C. H., BILLARI, F. C. (2010). Homeownership Regimes and Low Fertility. Housing Studies, 25(4), 527–541.

NEYER, G. (2006). Family policies and fertility in Europe. Fertility policies at the intersection of gender policies, employment policies and care policies. Max Planck Institute for Demographic Research, working paper 2006-010, 31 p.

PASTOR, K. (2004). Demografické zmeny v reťazci príčin a následkov. In: MATULNÍK, J. (Ed.): Sociálne a zdravotné dôsledky zmien demografického správania na Slovensku ako výskumný problém. Trnava: Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity v Trnave, s. 33-52.

PASTOR, K. (2006). Demografické dôsledky zmien demografického správania. In: MATULNÍK, J. (Ed.): Analýza sociálnych a zdravotných dôsledkov zmien demografického správania na Slovensku. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, s. 22-31.

ROVENSKÝ, J. (2025). Budoucnost české populace: Výzvy a strategie pro řešení problému porodnosti. Praha: Institut pro politiku a společnost, 9. s.

SANDERSON, W. C., SCHERBOV, S. (2013). Prospective Longevity: A New Vision of Population Aging. Harvard University Press. 240 p.

SOBOTKA, T. (2002). Re-Emerging Diversity: Rapid Fertility Changes in Central and Eastern Europe After the Collapse of the Communist Regimes. Population, Vol. 58, No. 4/5, 451-486.

SOBOTKA, T. (2011). Fertility in Central and Eastern Europe after 1989: Collapse and Gradual Recovery. *Historical Social Research*. Vol. 36, No. 2, 246-296.

SOBOTKA, T., BEAUJOUAN, É. (2014). Two Is Best? The Persistence of a Two-Child Family Ideal in Europe. *Population and Development Review*, Vol. 40, Issue 3, 391-419.

SOBOTKA, T., MATYSIAK, A., BRZOZOWSKA, Z. (2020). Policy responses to low fertility: How effective are they? UNFPA Technical Division, Population & Development Branch, Working Paper No. 1, 98 p.

SULLEROTOVÁ, E. (1998). *Krize rodiny*. Praha: Karolinum, 64 p.

ŠŤASTNÁ A KOL. (2019). Druhé dítě – Důvody neplánovaného odkladu a časování jeho narození. *Demografie*, 61 (2), s. 77-92.

TENISHEVA, A. (2025). Despite Costly Programs and an Intensified Family Values Campaign, Russian Women Aren't Having More Children. *The Moscow Times*.

THOMAS, J., ROWE, F., WILLIAMSON, P., LIN, E. S. (2022). The effect of leave policies on increasing fertility: A systematic review. *Humanities and Social Sciences Communications*, 9(1), 262 p. <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01270-w>

TORZEWSKA, E. (2020). The motherhood wage penalty: A meta-analysis. *Social Science Research*, 88-89.

TURNBULL, A. P., et al. (2007). Family supports and services in early intervention: A bold vision. *Journal of Early Intervention*, 29(3), 187-206.

UNFPA (United Nations Population Fund), (2025). *The Real Fertility Crisis. The Pursuit of Reproductive Agency in a Changing World. State of World Population 2025*. New York: UNFPA, 156 p.

VAN DE KAA, D. J. (1987). Europe's Second Demographic Transition. *Population Bulletin*, Vol. 42, No. 1, 1-59.

VAN DE KAA, D. J. (1996). Anchored Narratives: The Story and Findings of Half a Century of Research into the Determinants of Fertility. *Population Studies*, Vol. 50, No. 3, 389-432.

VAN DE KAA, D. J. (1998). Postmodern Fertility Preferences: from Changing Value Orientation to new Behaviour. *Working Papers in Demography*, Vol. 74, 1-51.

VAN DE KAA, D. J. (2002). The Idea of a Second Demographic Transition in Industrialized Countries. Tokyo: National Institute of Population and Social Security, 34 p.

VAN DE KAA, D. J. (2004). Innovative Contraceptive Technology and Demographic Behaviour. Innovation Magazine, Vol. 5, No. 1, 52-53.

VAN DOORNIK, B., FAZIO, D., RAMADORAI, T., SKRASTIŇŠ, J. (2024). Housing and Fertility. The Banco Central do Brasil, 70 p.

VAN WIJK, D. (2024). House prices and fertility: Can the Dutch housing crisis explain the post-2010 fertility decline? Population, Space and Place, 30, e2787. DOI: 10.1002/psp.2787.

VANO, B. (2016). Ak sa nezmenia postoje a priority mladých ľudí, zvýšenie pôrodnosti nie je reálne. Slovenská štatistika a demografia. Roč. 3, Vol. 26, s. 123-126.

WACHSMUTH, L. (2022). Underpopulation, an impending economic crisis. Is home office correlated to realized fertility? A case study of Australia's demographic. Maastricht University, 42 p.

WALTHER, S., BRATSBERG, B. (2024). The Impact of Flexibility at Work on Fertility (SSRN Scholarly Paper No. 4997835). Social Science Research Network. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4997835>.

ZHANG, T-T., CAI, X-Y., SHI, X-H., ZHU, W., SHAN, S-N. (2023). The Effect of Family Fertility Support Policies on Fertility, Their Contribution, and Policy Pathways to Fertility Improvement in OECD Countries. International Journal of Environmental Research and Public Health, 20(6), No. 4790, 25 p.

Zdroje dát: Eurobarometer, Eurostat, Národné centrum zdravotníckych informácií (NCZI), Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD), Štatistický úrad Slovenskej republiky (ŠÚ SR)